

PAPER DETAILS

TITLE: DOGU AKDENIZ ENERJİ HAVZASI: BÖLGE ÜZERİNDE YASANAN ULUSLARARASI
ANLASHMAZLIK VE REKABET

AUTHORS: Muazzez HARUNOGULLARI

PAGES: 455-481

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1216696>

To Cite This Article: Harunoğulları, M. (2020). Eastern Mediterranean energy basin: International conflict and competition on the region. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 42, 455-481.

Submitted: May 31, 2020

Revised: June 30, 2020

Accepted: July 09, 2020

EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY BASIN: INTERNATIONAL CONFLICT AND COMPETITION ON THE REGION

Doğu Akdeniz Enerji Havzası: Bölge Üzerinde Yaşanan Uluslararası Anlaşmazlık ve Rekabet

Muazzez HARUNOĞULLARI¹

Öz

2011 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile İsrail arasında yapılan anlaşmayla Doğu Akdeniz’de gaz arama faaliyetlerinin resmîyet kazanmasıyla bölgede ülkeler arası enerji mücadelesi yaşanmaya başlamıştır. Bu mücadelenin tarafı sadece Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkeleri değil aynı zamanda ABD, AB, Rusya gibi bölge dışı ülkeleridir. Bu makalede, Doğu Akdeniz’de yapılan hidrokarbon arama faaliyetleri ile gerçekleşen gaz keşiflerinin bölgesel ve küresel ölçekte yarattığı anlaşmazlığı/çatışmayı ve bölge jeopolitiği üzerindeki etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu araştırma, günümüzde enerji kaynakları üzerine yaşanan mücadelede Doğu Akdeniz’in küresel ve bölgesel ülkeler açısından değerini ortaya koymak bakımından önemlidir. Çalışmada coğrafi sınırlandırma dikkate alınmış ve Doğu Akdeniz havzası araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Ayrıca havzadaki hidrokarbon enerji kaynakları ve ülkelerin bu enerji kaynakları dolayısıyla bölge politikaları çalışmaya dâhil edilmiştir. Kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, güncel veri ve bilimsel yayınlardan, uluslararası enerji ajanslarının raporlarından faydalanılmıştır. Araştırmada Doğu Akdeniz’in coğrafi konumu ve bu konumundan kaynaklanan değeri kavramsal çerçevede verilmiştir. Siyasi coğrafya ve enerji coğrafyası perspektifinden bölgenin stratejik ve jeopolitik önemi vurgulanmıştır. Yunanistan ve GKRY’nin, Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin egemenlik haklarını ihlali bölgede bir çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Taraflar arasında yaşanan anlaşmazlık ve çözümsüzlük hem bölge ülkeleri hem de Doğu Akdeniz’de çıkar yarışına giren diğer ülkeler açısından sorunların derinleşmesine ve gerginliklerin artmasına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Levant, Enerji Jeopolitiği, Enerji Güvenliği, Doğal Gaz, Türkiye

Abstract

In 2011, with the agreement between the Greek Cypriot Administration (GCAS) and Israel, the gas exploration activities in the Eastern Mediterranean became official and the energy struggle between the countries started in the region. The side of this struggle are not only countries with a coast to the Eastern Mediterranean but also non-regional countries such as USA, EU and Russia. In this article, it is aimed to evaluate the dispute / conflict created by the hydrocarbon exploration activities in the Eastern Mediterranean and the impact on the regional geopolitics. This research is important in terms of revealing the value of the Eastern Mediterranean in terms of global and regional countries in the struggle on energy resources today. In the study, geographical limitation was taken into consideration and the Eastern Mediterranean basin was determined as a research area. In addition, hydrocarbon energy sources in the basin and regional policies of the countries depending on these energy sources are included in the study. A comprehensive literature review was conducted, and current data and scientific publications and reports of international energy agencies were used. In the research, the geographical position of the Eastern Mediterranean and its value arising from this position are given in a conceptual framework. The strategic and geopolitical importance of the region was emphasized from the perspective of political geography and energy geography. Violations of Turkey's sovereign rights in the eastern Mediterranean by Greece and GASC, has led to a clash in the area. Disagreement and non-resolution between the groups leads to deepening of problems and increasing tensions for both the countries of the region and other countries participating in the race of interest in the Eastern Mediterranean.

Keywords: Eastern Mediterranean, Levant, Energy Geopolitics, Energy Security, Natural Gas, Turkey

¹ Assoc. Prof., Kilis 7 Aralık University, Faculty of Sciences and Arts, Department of Geography, 79000, Kilis -TURKEY., <https://orcid.org/0000-0001-9515-7833>, muazzez@kilis.edu.tr

GİRİŞ

Enerji, her zaman uluslararası ilişkilerin kritik bir bileşeni, aynı zamanda bir çatışma ve savaş kaynağı olagelmıştır. Avrupa'da savaş sonrası işbirliğini sürdürmek için ilk kurum olarak Euratom'un (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) kurulması bunun bir örneğidir. Enerji kaynaklarına erişim arayışı, tarihsel olarak devletlerarası çatışmanın itici gücü olmuştur (Tsakiris, vd., 2018: 1). Dünyada yaşanan ekonomik gelişmeler, nüfus artışı, özellikle Çin ve Hindistan'ın enerji talebinde yaşanan büyüme, dünya enerji tüketiminin artışına yol açtığı gibi alternatif enerji kaynakları yanında yeni rezerv alanlarının da önemini ortaya koymaktadır.

Küresel doğal gaz ihtiyacının her geçen gün artması, Doğu Akdeniz'de yapılan petrol ve doğal gaz aramaları, elde edilen bulgular ve zengin doğal gaz yataklarının keşfedilmesi, havzayı dünya çapında önemli bir doğal gaz alanı haline getirmektedir. Havzadaki zengin petrol ve doğal gaz rezervleri uluslararası enerji şirketlerinin ilgisini çekmiş ve bölgede gaz arama faaliyetleri hız kazanmıştır. Doğu Akdeniz gazı, bölgedeki devletlerin enerji güvenliğini artırmaları ve ekonomik gelişmelerini yönetmeleri, bölgesel ve küresel ölçekteki politik ortamı yeniden biçimlendirmesi bakımından oldukça önemlidir.

Mısır, İsrail ve Kıbrıs Adası çevresinde yeni doğal gaz bulguları elde edilmekte ve bölgenin enerji haritası yeniden şekillenmektedir. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yaşanan ve Batı'nın adlandırmasıyla "Arap Baharı" denen geniş çaplı halk hareketlerinin ardından Libya'da yönetime Batı müdahalesi, Mısır'da türbülanslı siyasi olaylar, Suriye'de yıllar süren iç savaş, Türkiye'nin bölgesel güç liderliği, İsrail'in Filistin üzerindeki artan baskısı ve şiddeti, Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlali nedeniyle yaşanan tartışmalar, bölgesel jeopolitik dengenin değişmesine ve bu coğrafyada yeni bir jeopolitik önemin/duyarlılığın oluşmasına yol açmıştır. Bu jeopolitik değişim ve enerji üzerine yaşanan çekişmeler bölge ülkeleri üzerindeki baskıları arttırmakta, buradaki her aktör için yeni bir takım fırsatlar ve tehditler ortaya çıkmaktadır. Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarından faydalanmak ve bunların ihracatını gerçekleştirmek için hukuki, politik, ticari, güvenlik ve pek çok teknik zorluğun/sorunun üstesinden gelinmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Doğu Akdeniz'de yapılan hidrokarbon arama faaliyetleri ile gerçekleşen gaz keşiflerinin bölgesel ve küresel ölçekte meydana getirdiği anlaşmazlığı/çatışmayı ve bölge jeopolitiği üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Bu amaçla kapsamlı bir literatür çalışması yapılmış, bilimsel yayınlardan, güncel verilerden, uluslararası enerji ajanslarının raporlarından yararlanılmıştır. Çalışma beş bölüm üzerine temellendirilmiştir. İlk bölümde Doğu Akdeniz'in yeri ve önemi kavramsal çerçevede verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde Mühürsüz Ekonomik Bölge ile ilgili alınan uluslararası hukuk kuralları kararlarına, üçüncü bölümde Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik önemine, dördüncü bölümde havzadaki enerji kaynakları keşifleri ve potansiyeline değinilmiştir. Beşinci bölümde ise Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakların paylaşım mücadelesinde bölge dışı ve bölgesel ülkelerin yaklaşımları ile ülkeler arasında yaşanan rekabet ve anlaşmazlıklar üzerinde durulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Akdeniz; Avrupa, Afrika ve Asya kıyıları ile sınırlanan, batıda Cebelitarık Boğazı'ndan Çanakkale Boğazı ve doğudaki Süveyş Kanalı'na değin geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Kuzey-güney yönünde 750 km genişliğe, doğu-batı yönünde 4.000 km uzunluğa, 2,9 milyon km² yüzölçümüne ve ortalama 1400 m derinliğe sahiptir (Aksoy, 2016: 1). Akdeniz, *International Hydrographic Organizations'nun* (1953) yayını olan "Okyanus ve Denizlerin Sınırları" (Limits of Oceans and Seas) isimli kitapta Batı ve Doğu olmak üzere iki büyük havzaya ayrılmaktadır. Doğu ve Batı Akdeniz havzaları, Tunus'daki Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın batı ucunda yer alan Lilibeo Burnu arasında çizilen bir hat ile bölünmektedir. Bu hat, Sicilya'nın doğu ve güney kıyılarını geçtikten sonra adanın kuzeydoğu ucunda yer alan Paloro Burnu'ndan güneybatı İtalya kıyısındaki Paci Burnu'na doğru uzanmaktadır. Doğu Akdeniz havzası, kuzeydoğuda Kum Kale ve Mehmetçik Burnu'nu birleştiren çizgi ile Çanakkale Boğazı'nın batı girişi, doğuda Suriye ve Filistin, İsrail kıyıları, güneyde Süveyş Kanalı'na kadar uzanan bir alanı ifade etmektedir. Bu ayrıma göre Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin (Gazze Şeridi), Mısır, Libya ve Tunus kıyılarıyla çevrilidir. Bu havza; Adriyatik, İyon ve Ege Denizi gibi alt coğrafi bölümleri içermekte, Çanakkale Boğazı'yla Marmara Denizi'ne, Süveyş Kanalı'yla da Kızıldeniz'e bağlantı sağlamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: Doğu Akdeniz Havzası ve Kıyıdaş Devletler

Akdeniz; Kıbrıs, Malta, Sicilya, Adaları'nı, Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'nı içinde barındırması ve dünya petrol kaynaklarının %50'den fazlasını içeren Orta Doğu ve çevresindeki bölgelerin denetimini sağlamasıyla hem bölge devletlerinin hem de diğer devletlerin ilgisi altındadır. Doğu Akdeniz ise coğrafi konumuyla Dünya'nın doğusu ile batısını yekdiğerine bağlayan ticari güzergâh üzerindedir (Yaycı, 2012: 4). Bu coğrafya, antik çağlardan günümüze kadar Nil Vadisi'nde, Anadolu'da ve Mezopotamya'da kurulan devletlerin hem doğal yayılma alanı hem de devletlerin etki ve güçlerinin karşılaştığı bir mücadele bölgesi olmuştur. Ayrıca birbirine bağlı deniz ve karayolları ile bütün bir ulaşım sistemini meydana getiren bir hareket mekânıdır (Haliloğlu, 2017: 22).

Tarihin her döneminde Akdeniz hâkimiyetini amaçlayan her türlü imparatorluk ve devletin ilk hedefi olan Doğu Akdeniz, Türkiye ve Suriye topraklarından Mezopotamya ve Yakındoğu'ya, Süveyş Kanalı'yla Arap Yarımadası'na ve Basra Körfezi'ne ulaşmayı mümkün kılmaktadır (Mahan, 2003: 52; Güneş, 2016: 4). Avrupa'dan Afrika ve Güneydoğu Asya devletlerine gerçekleştirilen deniz ticaretinin birleşim yeri olan havza, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Avrupa'dan, Ümit Burnu üzerinden Uzakdoğu'ya giden yolu 7 bin deniz mili kısaltmış ve dünya ticareti açısından önemini daha da arttırmıştır. Kıbrıs Adası'nın coğrafi konumu ve sahip olduğu işlev nedeniyle de stratejik önemi hayli yükselmiştir. Üretici ve tüketici ülkeler arasında yer alan ve lojistik olarak son derece önemli bir coğrafi konuma sahip olan bölge, dünyanın en önemli ticaret merkezlerinden biridir. Bu havza, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Karadeniz üzerinden yapılan deniz ticaretini denetlediği gibi, üzerinde yer alan deniz trafik hatları bakımından da dünya ticareti açısından yaşamsal bir değere sahiptir (Yaycı, 2012: 4-8). Bölge aynı zamanda 21. yüzyılın başından itibaren Orta Doğu ve Hazar Havzası'nın hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya transferini gerçekleştiren bir ticaret merkezidir (Ediger vd., 2012: 74). Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Hazar Havzası, Orta Asya ve Rusya enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara naklinde başlıca güzergâh ve batı ülkelerine açılan bir kapıdır (Özgen, 2013: 104).

Atlas Okyanusu ve Süveyş Kanalı arasında geçiş sağlayan Akdeniz’de yıllık gemi seyir sayısı 220.000’den fazladır. Dünya deniz trafiğinin %30’u, petrol nakliyesinin %25’i Akdeniz üzerinden gerçekleşmektedir. Atlantik ve Avrupa ile Uzak Doğu ana konteyner güzergâhları Akdeniz koridorlarını kullanmaktadırlar. Deniz ticareti ve denizcilik faaliyetleri açısından tarih boyunca stratejik bir özelliğe sahip olan Doğu Akdeniz, hidrokarbon kaynaklarının keşfi ve enerji rezerv alanlarına ulaşımı ile önemini daha da artırmıştır (Yaycı, 2012: 7). Bu bölge, sahip olduğu coğrafi konumu, doğal kaynakları, tarihi özellikleri, kara ve deniz ulaşım avantajları/imkânları ve ekonomik hareketlilik alanı olması nedeniyle hem bölgesel hem de küresel devletlerin rekabetlerine, jeopolitik güç mücadelelerine maruz kalmaktadır. Son dönemde Doğu Akdeniz’de yapılan keşifler, bölgenin jeopolitiğinde ve jeostratejisinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Keşfedilen doğal gaz ve petrol rezervlerinin belirlenmesi, bu kaynakların çıkarılması, üretilmesi ve ulusal/ ulus ötesi piyasalara arzı bölge ve bölge dışı pek çok ülkenin enerji politikalarını ve stratejisini öncelikli gündem haline getirmiştir (Mevlutoğlu, 2014: 11-12). Orta Doğu’da, doğal gaz ve petrolün Batı pazarlarına güvenli yollarla transferi için döşenen boru hatlarının varış yerleri, ekseriyetle Doğu Akdeniz limanlarıdır (Ediger vd., 2012: 78). Hazar Havzası, Orta Doğu’daki enerji merkezlerini ve bu bölgelerde geçen boru hatlarının kontrolünü elinde bulunduran Doğu Akdeniz, hem bulunduğu coğrafyaya hem de bu coğrafyadan Batı’ya olan enerji ve ticari malın ithalat ve ihracatının geçiş ve münakale yolunun mühim bir parçasıdır. Ayrıca askeri mühimmatın akışının kontrol altında tutulması açısından da hayati bir öneme sahiptir (Yaycı, 2012: 9).

MÜNHASIR EKONOMİK BÖLGE (MEB)

Uluslararası hukuka göre bir devlet; kara, deniz ve hava ülkelerinden müteşekkildir. Kara ülkesi, ülkenin karalarından meydana gelen coğrafi sahasıdır. Hava ve deniz ülkesi ise çok başkadır. Uluslararası hukukun mekânsal kurallarına göre ülkelerin, kıyı ülkesi olarak deniz ve hava ülkeleriyle beraber belli bir takım egemen hakları bulunmaktadır (Ak, 2013: 334-335). 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nde kıta sahanlığı, deniz yüzeyi ile deniz tabanı arasındaki derinliğin 200 m olduğu alanı ifade eder. Bu sözleşmeyle kıta sahanlığının, kıyı ülkesinin doğal olarak sahip olduğu yetki sahası olduğu kabul edilmiştir. Dolayısıyla devletin, bu yetki sahasında doğal kaynakları keşif, işletme/yapay ada ve işletme kurma hakkı vardır. "Kıyı devletinin herhangi bir ilana lüzum duymaksızın bu haklardan faydalanması, UAD'ın 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları kararında belirtilmiş ve kıyı devletinin kıta sahanlığı üzerindeki haklarının ipso facto (fiilen) ve ab initio (başlangıçtan beri) olduğu hükme bağlanmıştır". Kıta sahanlığı, ülkenin yetki sahası ilanından bağımsız, doğal hakkı ve ayrılmaz bir parçasıdır (Peker vd. 2019: 88- 89). "Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ise bir kıyı devletinin karasuları esas hattından itibaren 200 mile değin ulaşan ve karasuları hâricinde kalan su katmanı ile deniz yatağı ve onun toprak altında bu kıyı devlete münhasır haklar ve yetkiler tanınan deniz alanıdır". "Kıta sahanlığı, kara ülkesinin denizdeki coğrafi uzantısına göre tespit edilirken MEB, sahildevletinin coğrafi yapısından bağımsız bir şekilde kıyı devlete canlı cansız kaynakların araştırılması ve işletilmesi hususunda hak verir. Kıta sahanlığı deniz tabanında ve toprak altındaki canlı ve cansız kaynaklar üzerinde tasarruf yetkisi verirken MEB, bunlara ek olarak deniz yatağı üstündeki sulara da tasarruf yetkisi tanır. Yani MEB, kapsayıcıdır ve kıyı devlete daha geniş haklar verir. Bir devlet MEB ilan ederek, kıta sahanlığından kaynaklı tüm haklara da sahip olur" (Kuran, 2009: 232-233).

MEB, uygulamada balıkçılık hususunda da ek yetkiler vermektedir. Kıta sahanlığı için ilana gerek duyulmazken, MEB'den kaynaklanan haklar için ilan yoluna gidilir. Her somut olaya göre farklılık ortaya çıkabileceğinden, bu güne kadar vuku bulmayan bir prensibin, ileri bir zamanda hakkaniyet ilkesi olarak bir davada uygulanma durumu söz konusu olabilir. Hakkaniyet ilkelerinin uygulanması için bir alt metot olan "eşit uzaklık prensibi", diğer özel koşullarla beraber değerlendirilerek hakkaniyetli bir neticeye kavuşturulabilir (Kütükçü ve Kaya, 2016: 86).

Ülkeler 1958'den itibaren deniz hukuku konferansları düzenlemiş ve 20. yüzyılın 2. yarısında denizlerdeki hâkimiyet haklarını büyük ölçüde arttırmıştır. Karasuları, bitişik bölge ve balıkçılık bölgesi gibi dar deniz sahalarından başka, ülkelere belli hususlarda egemen haklar ve yetkiler tanıyan kıta sahanlığı ve MEB gibi nispeten çok daha geniş deniz alanları uluslararası hukukta yerini almıştır. Önce teamül şeklinde uygulanan MEB, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ile yazılı ve müspet düzenlemeye erişmiştir (Yaycı, 2012: 14). 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde (UNCLOS) tanımlandığı gibi bir kıyı devleti, kendine özgü ekonomik bölgesinde (MEB) doğal kaynakları keşfetme, kullanma, koruma ve yönetme haklarına sahiptir. UNCLOS uyarınca MEB, ülkenin tabanından 200 deniz mili mesafeye kadar uzanabilir (Goldman vd., 2015: 347).

MEB, ilk kez "1958 Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesiyle" hukuken yerini almıştır. Karasularının genişliğiyle ilgili ilk düzenleme 1982 BMDHS'de (UNCLOS) yapılmış, karasularının maksimum genişliğinin 12 mil olacağı öngörülmüştür. MEB kavramı ilk kez 1982 BMDHS'de düzenlenmiş, örf ve adet hukuku durumuna gelmiştir (Ece, 2017: 83). "1982 BMDHS'nin 55. ve 75. maddeleri arasında düzenlenen MEB ile kıyı ülkesine bir kısım yetki ve haklar tanınmıştır. 55. Maddeye göre MEB, karasularına bitişik bir bölgedir ve özel hukuka tabidir. MEB'e kıyıdaki ülkeler ile diğer ülkelerin hakları ve yetkileri BMDHS'nde düzenlenmiştir. Buna göre; 56.1.a maddesine göre MEB'e sahip bir kıyı ülkesi, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının tetkiki, işletilmesi, korunması ve yönetimi mevzularıyla; aynı biçimde sudan, akıntılardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla tetkikine ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlerle ilgili egemen hakları haizdir. Ayrıca kıyı ülkesi yapay adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma; denizle alakalı ilmi araştırmanın tatbiki ve deniz çevresinin korunması ve muhafazası hususlarıyla ilgili yetki de söz konusudur" (Tamçelik ve Kurt, 2014: 884). Sözleşmenin 56.2 maddesine göre MEB'de kıyıdaki ülke, bu Sözleşme bağlamında haklarını ifa ederken ve yükümlülüklerini yerine getirirken, diğer ülkelerin haklarını ve yükümlülüklerini gerektiği biçimde dikkate alacak ve adı geçen Sözleşme hükümleriyle bağdaşacak şekilde bir yol izleyecektir (Ece, 2017: 83). Sözleşmenin 58. maddesinde MEB'de kıyı yer alsın veya almasın tüm ülkelerin seyrüsefer, uçuş, denizaltına kablo ve petrol boru hatları döşeme serbestliğine ve bunları işletilme haklarına sahip olduğu ifade edilmiştir (Tamçelik ve Kurt, 2014: 884). Söz konusu sözleşmenin 59. maddesinde MEB'de kıyıdaki ülke ile diğer ülkenin menfaatlerinin çatışması durumunda yaşanan uyuşmazlıkların, hakkaniyet ilkesi ve diğer tüm ilgili koşullar dikkate alınarak hem uluslararası toplumun ve hem de muhatapların menfaatleri yönünde çözüme kavuşturulacağı şeklinde ifade edilmiştir (Kütükçü ve Kaya, 2016: 85). "69. maddeye göre sahili bulunmayan ülkeler ve 70. maddeye göre coğrafi bakımdan elverişsiz devletler, hakkaniyet esası çerçevesinde ve MEB'deki canlı doğal kaynaklarının hacminin yeterli olması durumunda bu kaynaklardan faydalanma hakkına sahiptir" (Tamçelik ve Kurt, 2014: 884).

“BMDHS’nin 73. maddesi çerçevesinde kıyı ülkesi, MEB’inde canlı kaynakların işletilmesi, saklanması ve araştırılması gayesiyle egemenlik haklarını kullanabilmek için kontrol, yaşama, tutuklama ve yargılamalar da dâhil olmak üzere tüm tedbirleri alma yetkisine sahiptir. Ancak aksi ilgili devletler tarafından kararlaştırılmadıkça kıyı devletin hapis cezası verme yetkisi yoktur” (Kütükçü ve Kaya, 2016: 85). 1982 BMDHS’nin 74. maddesine göre sahillerinin bitişik ya da karşılıklı bulunduğu ülkeler MEB’lerinin sınırlandırılmasını hakkaniyet çerçevesinde çözülmesi maksadıyla Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Statüsü’nün madde 38’de belirtildiği gibi, uluslararası hukuka aykırı olmayan bir antlaşmayla yapabilir. 1982 BMDHS’nin 75’inci maddesine göre kıyıdaş bir ülkenin ilan ettiği MEB’i gösteren haritayı yayımlayarak, bir nüshasını BM genel sekreterine göndermesi gerekmektedir. 1982 BMDHS’ye göre kıyı ülkesi karasularında ve devamında MEB ilan etme hakkına sahiptir (Yaycı, 2012: 15). Coğrafyanın üstünlüğü kıstasına göre sınırlandırmanın yapılacağı deniz sahasında yer alan anakaraların kıyı uzunluğu, ülkelerin sahip olacakları deniz yetki alanlarını belirleyeceğinden, göz önüne alınmalıdır. Bu noktada kıyının girintili-cıkıntılı oluşu da önemlidir. Kıyısız adalar, bağlı bulundukları devletlerin anakarasına en yakın olan adalardır. Sınırlandırmada kıyısız adalar, az veya çok bir etki gösterebilir. Bulundukları konuma göre adaların hiç etki göstermemesi veya kıyı çizgisinin yönünü kendi konumlarına göre değiştirmesi durumları da söz konusu olabilmektedir. Bir de “yanlış taraftaki adalar” söz konusudur. UAD kararlarına göre yanlış taraftaki adalar, ait oldukları ülkeden çok diğer ülkenin anakarasının yakınında yer alan adalardır. İki ülke arasındaki sınır çizgisi üzerinde bozucu etkiye sahip olduğu kabul edilen yanlış taraftaki bu adalara sınırlandırmada ya sınırlı etki tanınmakta veya hiç etki tanınmamaktadır. Bu adalara sınırlı bir etkinin tanınabilmesi için ekonomik ve sosyal yaşamın olması gerekir. Yanlış taraftaki adalara bazı durumlarda tam etki tanındığı da görülmektedir. Buna Greenland Adası örnek verilebilir. Greenland’in oldukça büyük olması, sosyal ve ekonomik yaşamın yoğun olarak görülmesi bu adaya tam etki tanınmasını sağlamıştır (Acer, 2008: 28).

İlgili şartlar çerçevesinde en düşük gel-git çizgisi unsurları ve kayalıklar da dikkate alınan diğer faktörlerdir. Bu faktörler sınırlandırmaya esas hattın meydana getirilmesinde temel noktalar olarak dikkate alınabileceği gibi yalnızca sınırlandırma nedeniyle oluşturulmuş esas hattın parçaları olarak da kullanılabileceği BMDHS’nin 5. ve 7. maddelerinde belirtilmiştir. Sınırlandırma gayesiyle düz esas hat meydana getirilirken hangi noktaların esas nokta şeklinde kabul göreceği tarafların anlaşmasıyla ya da UAD kararlarıyla belirlenmektedir. İlgili şartlardaki diğer bir husus, sınırlandırmadaki etkisi nispi olan (ikincil nitelikte), deniz tabanındaki jeomorfolojik ve jeolojik özelliklerdir (Kütükçü ve Kaya, 2016: 87). Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmelerle kıyıdaş devletler, MEB’i belirleme ve koruma yönünde hareketli bir sürecin yaşanmasına neden olmuştur. Doğu Akdeniz, kıyıdaş ülkelerin ikili işbirlikleri ile menfaatlerini garanti altına alma çabalarının ortaya çıktığı bir sıcak bölge (Hot Spot) haline gelmiştir (Mevlütöğlu, 2014: 12).

DOĞU AKDENİZ’İN JEOPOLİTİK VE JEOSTRATEJİK ÖNEMİ

Batı Asya, Kuzey-Doğu Afrika ve Avrupa’nın kesişme noktasında bulunan Doğu Akdeniz, tarih boyunca politik, ekonomik, kültürel ve beşeri etkileşimlerin meydana geldiği önemli bir merkez, geçiş yeri ve kavşak olmuştur. Son yıllarda önemli petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olduğunun belirlenmesi enerji yollarının bağlantı noktası haline gelmesiyle jeopolitik ve jeostratejik önemi daha da artmıştır (Leventis, 2012: 7). Doğu Akdeniz havzasında keşfedilen enerji kaynakları bölgeyi uluslararası güç merkezleri için vazgeçilmez bir coğrafya haline getirmiştir. Avrupa, Afrika ve Asya’nın birleştiği Akdeniz, ayrı medeniyet ve kültürlerin, ticari münasebetlerinin doğal gaz ve petrol kaynaklarının, okyanuslara açılan suollarının bulunduğu stratejik bir havzadır (Yıldız, 2006: 616).

Hem klasik hem çağdaş jeopolitik teorilerin, özellikle enerji havzalarını ve enerji koridorlarını kontrol altında tutmaya yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Alfred Thayer Mahan’ın “Deniz Hâkimiyet Teorisi”ne göre dünya egemenliğine sahip olmak isteyen güç, stratejik deniz yollarına ve dolayısıyla denizlerin kontrolüne hâkim olmalıdır. Denizlere hâkim olmak isteyen güçler İngiltere ve ABD’nin rekabeti, bu teorinin ortaya çıktığı dönemde yaşanmıştır. Bu dönem İngiliz ve ABD’li petrol şirketlerinin egemenlik alanlarını genişletmeye çalıştıkları döneme denk gelmektedir. Mackinder’in kara hâkimiyet teorisine göre, Doğu Avrupa ve Sibirya kalpgah olarak belirlenmiştir. Kalpgah’ı çevreleyen iç hilalin (Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin) ele geçirilmesi Kalpgah’ın ele geçirilmesi ile mümkün olacağından iç hilali çevreleyen denizlerin egemenliği önem kazanmaktadır. Ayrıca, bölgeye gelecek saldırılar için kara kuvvetlerinin deniz yoluyla taşınma ihtimali göz ardı edilmemiştir. Spykman’ın kenar kuşak teorisine göre de dünyanın en önemli merkezi Avrasya’dır. Bu merkez deniz ulaşım yolları ile çevrilidir. Akdeniz, kenar kuşağı birbirine bağlayan çevresel deniz yolu niteliğindedir. Brzezinski’nin “Büyük Satranç Tahtası Teorisi”ne göre, sahip olduğu enerji kaynakları nedeniyle küresel mücadelenin yaşanacağı yer Avrasya’dır. ABD, küresel bir güç olarak dünya üzerinde hegemonyasını genişletmek istiyorsa enerji kaynakları bakımından bu yerin zengin rezerv alanlarına sahip olmalıdır. Dolayısıyla küresel ekonomiye hâkim olmak ve yaşanacak gelişmelerle tüm dünya üzerinde hâkimiyet kurmak için Doğu Akdeniz’in önemi gittikçe artmaktadır (Ceylan, 2018: 37-41). Ayrıca hava gücünü kullanmak isteyen ülkeler için Doğu Akdeniz, Kıbrıs Adası üzerinden Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar, Kuzey Afrika üzerinden kendi hava güçlerini etkin bir şekilde kullanabilme kabiliyeti ve hareket alanı sağlar.

16. yüzyıldan önce Doğu'nun zenginliğini Batı'ya taşıyan ayrıca Asya ile Avrupa arasında fikirlerin, dinlerin, kültürlerin geçişinin ve etkileşiminin meydana geldiği Kara İpek Yolu'nun bitiş noktası olarak görülen bu havza, I. Dünya Savaşı'ndan önce son derece önemli bir ticaret merkezidir. 20. yüzyılın başından bu yana küresel enerji jeopolitiğinin önemli bir parçası haline gelen bölge, Batı sanayileşmesinin enerji ihtiyacını karşılamak için petrol boru hatlarının ulaştığı hidrokarbon kaynaklı mücadele alanı olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Çin'in 2013'te ilan ettiği One Belt One Road (OBOR) İpek Yolu Projesi'nin temel güzergâhlarından da biridir.

1927'de Kerkük'teki Babagürgür sahasındaki petrolün keşfi sonrası Kerkük petrollerini Akdeniz'e taşıyan boru hattı projelerinin gerçekleşmesiyle Doğu Akdeniz, enerji ticaretinde önemli bir rol oynamaya başlamıştır (Ediger vd., 2012: 77). I. Dünya Savaşı'ndan önce olduğu gibi II. Dünya Savaşı sonrası iki kutuplu dünya sisteminde yaşanan süper güç mücadelesinde de Doğu Akdeniz önemini korumuştur. Soğuk Savaş'ın yaşandığı süreçte Avrupa'nın petrol ihtiyacı sürekli yükselmiş, bu ihtiyacı karşılamak amacıyla Kerkük'teki petrol üretimi artırılmış, ayrıca Irak'ın güneyindeki yeni sahalar işletmeye alınmıştır. Elde edilen petrolün ihracatı için Doğu Akdeniz'e açılan Trablus ve Hayfa gibi güzergâhlara Basra Körfezi'ne uzanan yeni boru hatları eklenmiştir. 1948'de İsrail'in kurulmasıyla aynı tarihte Musul-Hayfa petrol boru hattı kapanmış, 1957 Arap-İsrail savaşının ardından Süveyş Kanalı devre dışı kalmış, 1973 Arap-İsrail savaşının ardından Arap petrol üreticilerinin ABD ve AB ülkelerine petrol ambargosu uygulamasıyla hızla artan fiyatlar küresel petrol krizine yol açmıştır. Körfez'den Akdeniz'e petrol nakleden Trans-Arabian (Tapline) boru hattı Arap-İsrail savaşı ile 1983'te büyük ölçüde devre dışı kalmış, 1990 Körfez Savaşı'yla birlikte tamamen kapanmıştır. Suudi Arabistan petrolünü, Lübnan'ın Sidon Limanı'na nakletmek için 1974 yılında işletmeye alınan hattın, Körfez yerine mesafe bakımından daha uzak olan Akdeniz'e iletmesi jeopolitik bir önem taşımıştır. Kerkük (Irak)- Yumurtalık (Türkiye) Petrol Boru Hattı 1977 yılında devreye alınmış, bu hattaki petrol ihracatı 1978'de 13 milyon tonla başlamış iken bu miktar 1983 yılında yaklaşık 34 milyon tona yükselmiştir. 1987 yılında mevcut olan 'hat'ta ikinci bir hat eklenerek kapasite 70,9 milyon tona ulaştırılmıştır. 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle petrol akışı hemen hemen yarıya kadar düşüş göstermiş ve 1991-1995 döneminde ise bütünüyle durmuştur. Petrol akışı ancak 1996'da başlamış, aynı yıl 41,5 milyon ton seviyesine çıkmış fakat izleyen yıllarda boru hattının kullanımı kapasitesinin yarısını geçememiştir. Kırıkkale Rafinerisi'nin ham petrol gereksinimini gidermek için Eylül 1986'da, Ceyhan'a ulaşan ikinci petrol boru hattı işletmeye alınmıştır. Üçüncü hat ise, Azerbaycan'ın Hazar Denizi'ndeki Azeri-Çıralı-Güneşli petrolünü Gürcistan üzerinden Türkiye'ye taşıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattı 2005'te işletmeye alınmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak Ceyhan limanı Doğu Akdeniz'in en önemli enerji merkezi olma yolunda büyük bir mücadele vermektedir (Ediger vd., 2012: 79).

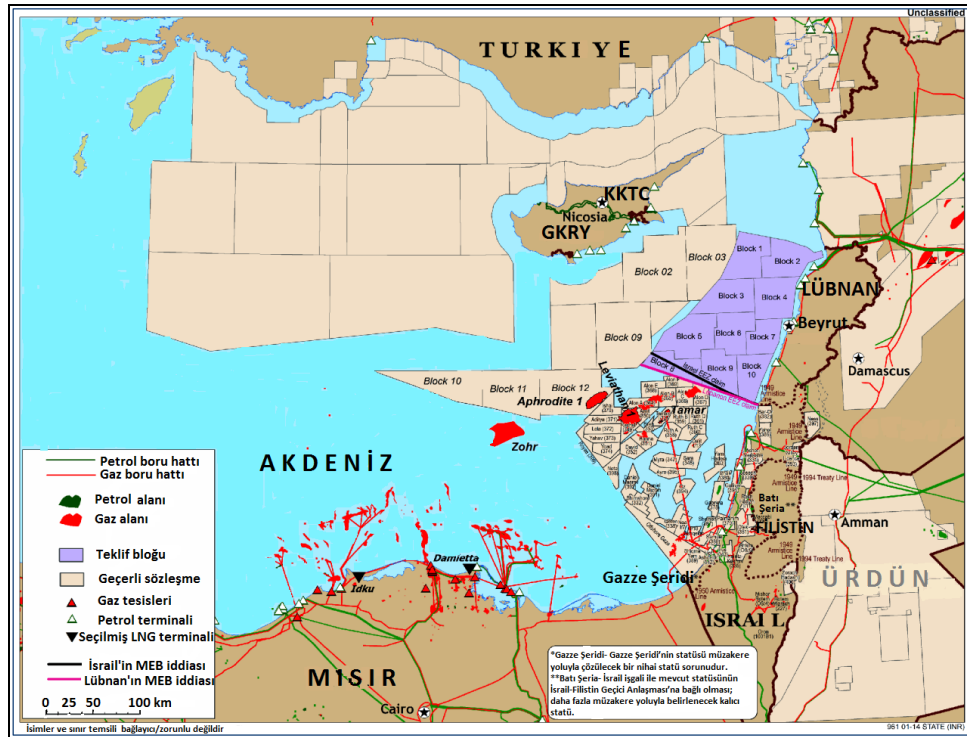
Dünya enerji ve ticaret jeopolitiğinin merkezinde yer alan Basra Körfezi, Hazar Denizi, Kızıldeniz, Süveyş Kanalı Doğu Akdeniz'in hinterlandında bulunmaktadır. Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika ve Orta Doğu hidrokarbon kaynaklarının Avrupa'ya açılan terminali ve aynı zamanda Süveyş ve Türk Boğaz'ları bağlantısıyla Kızıldeniz ve Karadeniz'i de içeren bir denetim alanıdır (Oral ve Özdemir, 2017: 956). Doğu Akdeniz'in jeopolitiğinde yaşanacak değişimler/istikrarsızlıklar yayılma alanını genişleterek hem bölgesel hem de küresel jeopolitiği derinden etkileyecektir (Ediger vd., 2012: 86). Doğu Akdeniz'de enerji ekonomisi ve politikaları hızlı bir şekilde değişmektedir. Arap Baharı sonrası Mısır'da yaşanan siyasi değişim, Suriye iç savaşı, Türkiye'nin bölgesel güç liderliğinde öne çıkışı, İsrail ve Filistin arasında yaşanan gerilim, Türkiye ile İsrail arasında süren anlaşmazlık ve Türkiye ile GKRY arasında yaşanan tartışmalı durum bölgesel jeopolitik dengeyi değiştirmektedir. Bununla birlikte Mısır, İsrail ve Kıbrıs açık deniz alanlarında yer alan bölge doğal gaz enerji haritalarının yeniden çizilmesinde etkili olmuş ve Doğu Akdeniz'i bir dünya doğal gaz alanı haline getirmiştir (Tagliapietra ve Mattei, 2013: 2). Doğu Akdeniz, enerji ihtiyacı oldukça yüksek olan AB, Çin ve Hindistan gibi ülkeleri besleyen, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Rusya gibi enerji kaynaklarının ve geçiş güzergâhlarının odağında bulunmaktadır. Coğrafi konumuyla geçmişten günümüze rakip güçlerin ekonomik ve askeri üstünlüğüne kaynaklık yapacak topraklar, doğal kaynaklar ve bu kaynakların aktarım yolları bakımından mücadele alanı haline gelen Doğu Akdeniz, jeopolitik ile enerji arasındaki simbiyotik münasebetin sürdüğünü göstermektedir (Özer, 2013: 69; Kedikli ve Deniz, 2015: 401).

20. Yüzyılın sonlarında yaşanan teknolojik, ekonomik ve siyasal gelişmeler sonucu Akdeniz'e kıyısı olan ülkeler birbirlerine daha çok yakınlaşmış, bu ülkeler arasında enerji, ticaret, çevre gibi konular başta olmak üzere birçok sektörde karşılıklı bağımlılık ilişkileri artmıştır (Yıldız, 2006: 616). Doğu Akdeniz, 2000'li yılların başından bu yana doğal gaz ve petrol arama, ruhsatlandırma faaliyetleri, keşfedilen rezervler, enerji kaynaklarının üretim ve ihracatı, sıvılaştırılmış doğal gaz ve boru hatları projeleriyle bölge ülkelerinin gündeminde yerini almıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler kıyıdaş ülkeler arasındaki paylaşım sorunlarını gündeme taşımış, ilişkiler karmaşık hale gelmiş ve gerilim yükselmiştir (Ediger vd., 2012: 74).

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KAYNAKLARI

Tarihsel açıdan bakıldığında Doğu Akdeniz, enerji bakımından özellikle komşu bölgeler olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kıyasla hiçbir zaman büyük bir öneme sahip olmamıştır. Levanten Denizi ve Ege Denizi'ndeki açık deniz gelişimi

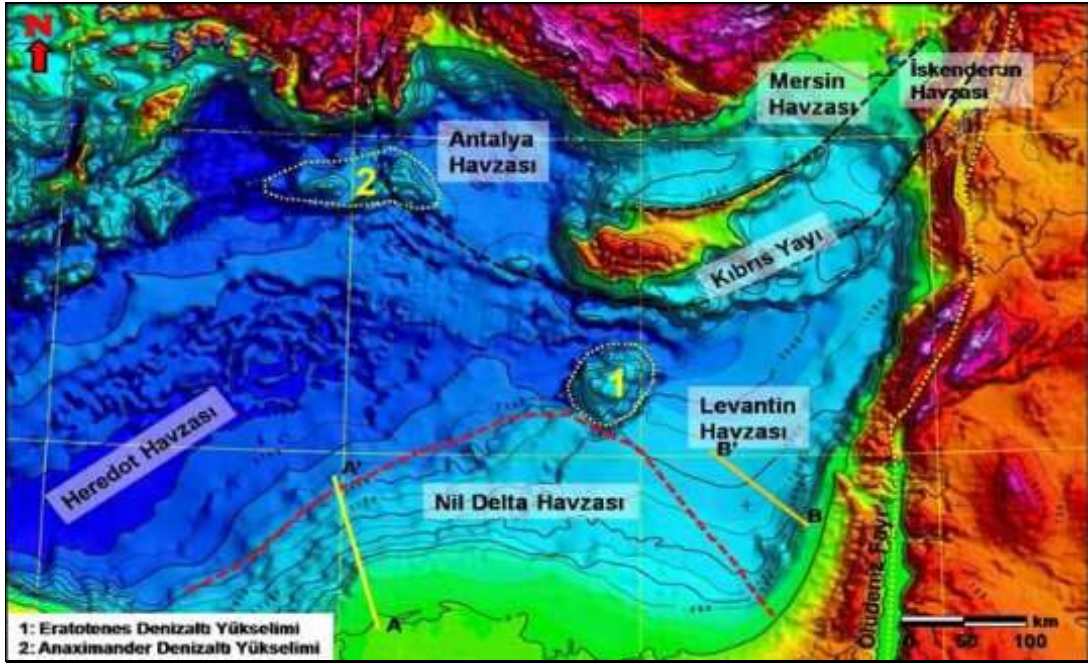
üç ana döneme ayrılabilir. Birincisi, 1970'lerden 1990'ların sonuna kadar, İsrail ve Mısır'ın Levanten Denizi'nde, Yunanistan ve Türkiye'nin Ege Denizi'nde gerçekleştirdiği küçük deniz faaliyetleridir. Ege Denizi'ndeki faaliyetler büyük keşiflerle sonuçlanmamış ancak deniz sınırları konusunda Atina ve Ankara arasında ciddi çatışmalara neden olmuştur. Yunanistan (1981'de Avrupa Topluluğu'na katılmış olmasına rağmen) ile Türkiye arasındaki rekabet, esas olarak NATO güvenlik çerçevesi içinde ve Soğuk Savaş'ın daha geniş jeopolitik bağlamında başta ABD olmak üzere diğer dış aktörlerin müdahalesiyle ele alınmıştır. Bu dönemdeki bir diğer önemli siyasi gelişme, "Kıbrıs Sorunu"nun artması ve Kıbrıs'ın 1983 yılında kurulan ve sadece Türkiye tarafından tanınan uluslararası kabul görmüş Kıbrıs Cumhuriyeti'ne (KC) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) bölünmesidir. Bu durum Doğu Akdeniz'deki açık deniz politikasını büyük ölçüde etkilemektedir. Levanten Denizi'nde, deniz kıyısı araştırmaları 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında İsrail kıyılarında başlamış ancak alanların ticari gelişimini haklı gösteren hiçbir keşif yapılmamıştır (Prontera, 2017). 1967'de Mısır'daki Nil Deltası'nda karada keşfedilen ilk gaz sahası Abu Madi, Mısır'ın Akdeniz Havzası'nda 1969'da keşfedilen gaz sahası da Abu Qir'dir. Bu tarihlerden itibaren Mısır'da pek çok gaz sahası keşfedilmiştir (Stanič ve Karbuz, 2020: 4). Bölgedeki ilk önemli gaz keşifleri sadece 1980'lerin ikinci yarısında Mısır sularında Nil Deltası, Alexandria'nın kuzeyinde ve Port Said önlerinde gerçekleştirilmiştir (Prontera, 2017). 1990'lı yılların başında, British Petroleum, ENI ve British Gas gibi birçok önemli uluslararası petrol şirketi, Mısır denizindeki yatırımlarını artırmış, Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynakları önem kazanmıştır. Sismik arama ve sondaj teknolojisindeki ilerlemelerin etkisiyle bölgede önemli miktarda petrol ve doğal gaz bulgusuna rastlanmıştır. Son keşifler, bu bölgenin gelecek yarım yüzyıl boyunca dünyanın en önemli doğal gaz kaynaklarından biri haline geldiğini açıkça ortaya koymaktadır (Stocker, 2012: 579). Doğu Akdeniz'in diğer bölgelerinde 2009 yılına kadar çok az gaz keşfi yapılmıştır. İsrail'de 2009'daki Tamar, 2010'daki Leviathan ile Mısır'daki Zohr sahalarında yapılan keşifler 2000'lerde dünyanın en büyük derin su gazı keşifleri arasındaydı. Bu keşifler sonucu bölge uluslararası ilgi alanı haline gelmiştir (Stanič ve Karbuz, 2020: 4). Doğu Akdeniz'de son 10 yılda keşfedilen alanlarda 2.24 trilyon m³ e yakın (tcm) doğal gaz bulunmuştur. İsrail'in Leviathan (623 milyar m³ rezerv) ile Mısır'ın Zohr sahaları (850 milyar m³ rezerv) önemli rezerv alanları olarak önde gelmektedir (Şekil 2) (Balkaş, 2019: 2). Leviathan havzasında, ABD'nin 2010 yılında yaptığı jeolojik araştırmaları (USGS) tahminlerine göre ortalama 1.7 milyar varil geri kazanılabilir petrol ve ortalama 122 trilyon cubic feet (tcf) geri kazanılabilir gaz kaynağı ve 3 milyar varil gaz sıvıları (NGL) bulunmaktadır (EIA, 2018).

Şekil 2: Doğu Akdeniz Petrol ve Gaz Coğrafyası (U.S. Department of State; Ratner, 2016: 2)

Barış Araştırma Enstitüsü Oslo'nun (PRIO'nun) 2017 yılında düzenlediği konferansın sonuç raporunda, Doğu Akdeniz'de 3000 bcm'den daha fazla (Mısır'ın Zohr (850 bcm), İsrail'in Tamar (283 bcm kanıtlanmış rezerv), Leviathan (510-540 bcm tahmini rezerv) ve bir dizi küçük alanı (85 bcm tahmini rezerv), Kıbrıs'ın Afrodit sahası (85-140 bcm tahmini rezerv), Suriye (240 bcm), Lübnan (850 bcm), Ürdün (6 bcm), Filistin'in Gazze denizi (28 bcm tahmini rezerv)) alanlarında gaz keşfedildiği ve yeni keşiflerin iki katına çıkmış olacağı ifade edilmiştir. Afrodit (Kıbrıs Adası'nın güneyi), Leviathan

(Afrodit'in güneydoğusunda, Kıbrıs Adası-İsrail arasındaki alan), Nil havzası (Kıbrıs Adası-Mısır arasında), Herodot ve Kıbrıs Adası çevresindeki (Şekil 3) sahada bulunan petrol, doğal gaz, sıvı doğal gazdan oluşan toplam enerji rezervi, 30 milyar varil petrole yakın bir miktara erişmektedir. Sözü edilen miktarın piyasa değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolar olarak hesaplanmaktadır (USGS, 2010a; Kedikli ve Deniz, 2015: 403; Haliloğlu, 2017: 25).

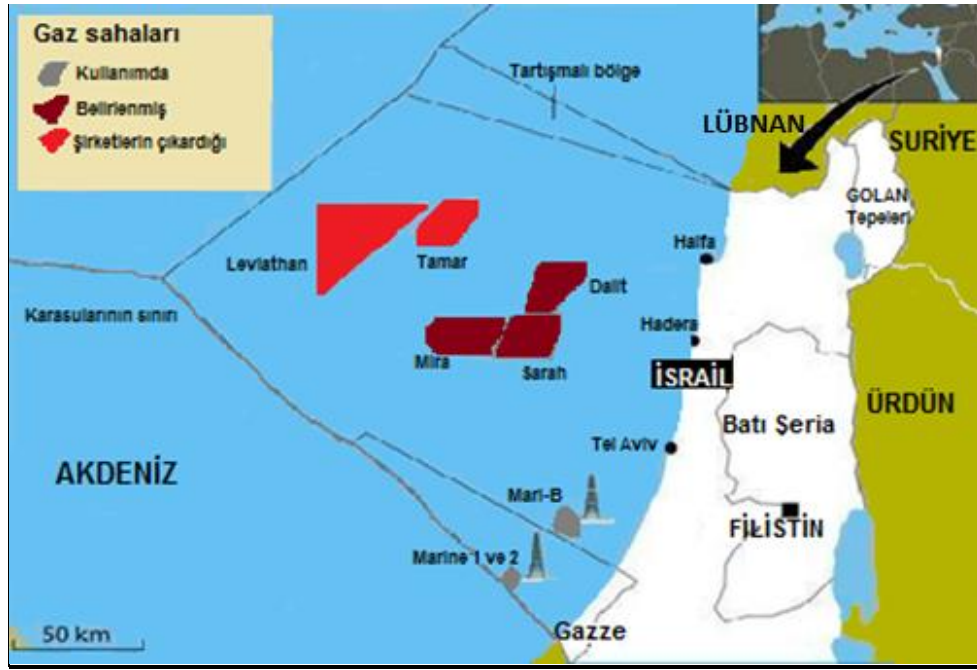

Şekil 3: Doğu Akdeniz'de Doğal Gaz Aranan Havzalar (USGS, 2010b; Sünnetçioğlu, 2011: 155; Ceyhun, 2014: 34)

İsrail ve Mısır rezerv büyüklüğü, gaz üretimi ve tüketimi bakımından Doğu Akdeniz'in en önemli iki ülkesidir (Boustros, 2018: 6). İsrail'in 2009 yılında ilk büyük ölçekli doğal gaz keşfini gerçekleştirmesinden bu yana doğal gaz kaynağı olarak Doğu Akdeniz'e ilgi artmaktadır (Ratner, 2016: 1). 2009'dan 2011'e kadar, İsrail ve Kıbrıs kıyılarında büyük gaz keşifleri gerçekleştirilmiştir. İsrail'de Noble Energy ve Delek Group 2009 yılında tahmini 283 bcm kaynak ile Tamar ve 2010 yılında 510 bcm tahmini rezerv ile daha büyük bir alan olan Leviathan sahasını keşfetmiştir (Prontera, 2017).

Kıbrıs'taki doğal gaz tarihi, ABD'nin Noble Energy şirketinin Eylül 2011'de İsrail'deki Leviathan alanının bitişiğinde 12. bloktaki Aphrodite gaz alanının keşfiyle başlamıştır. Böylece petrol ve doğal gaz aramaları için sondaj çalışmalarıyla ilk deniz kuyusu açılmıştır. Bu alandaki doğal gazın 140-220 bcm arasında olduğu tahmin edilmiştir. Bu keşifler diğer açık deniz keşif faaliyetlerini tetiklemiştir (Boustros, 2018: 16). Noble Energy, Kıbrıs ve İsrail'e ait MEB alanlarında gaz sondajı yapma izni almış, 15 Kasım'da Kıbrıs'ın 12. parselinde ortalama 3 ila 9 trilyon m³ dolayında doğal gaz ve %60 da jeolojik sonuç olasılığı olduğunu duyurmuştur. 12. Parselin 50 km kadar ötesinde Nobel Energy'nin sondaj yapmakta olduğu İsrail'in Leviathan zengin gaz alanında 18 trilyon m³ gaz bulunduğu ifade edilmiştir (Leventis, 2012: 8). İsrail Tamar-1 (10 tcf) ve Dalit-1 (0.35-0.5 tcf) alanlarındaki keşiflerin sonrasında sondaj çalışmalarını devam ettirmiş, Tanin ve Dolphin sahalarında da hidrokarbon tespit edilmiştir (USGS, 2010b). Tamar sahasının 2013'te Leviathan sahasının ise 2017'de üretime başlayacağı düşünülmüştür. Tamar'dan ilk ticari doğal gaz satışı 1 Nisan 2013'de gerçekleştirilmiştir. Ancak Leviathan havzasında siyasi düzenleyici engel ve yasal zorluklar nedeniyle gaz üretimi, keşfinden yaklaşık on yıl sonra 2019'un sonunda başlayabilmiştir (Stanič ve Karbuz, 2020: 4).

Noble Energy tarafından Doğu Akdeniz'de yapılan sismik keşif, Kıbrıs ile İsrail arasındaki açık denizdeki petrol kaynaklarının 3 milyar varil geri kazanılabilir petrol içerebileceğini göstermiştir (EIA, 2018). 1999'da British Gas, Filistin Otoritesinden, İsrail ve Mısır suları arasındaki Filistin açık denizindeki keşfi için bir lisans almıştır. 2000 yılında, bu konsorsiyum, Gazze Şeridi'nden 36 km uzakta tahmini rezervleri yaklaşık 28 bcm olan bir gaz sahası (Gaza Marine) keşfetmiş, Gaza Marine-1 ve Gaza Marine-2 (Şekil 4) kuyularını açmıştır (Prontera, 2017).

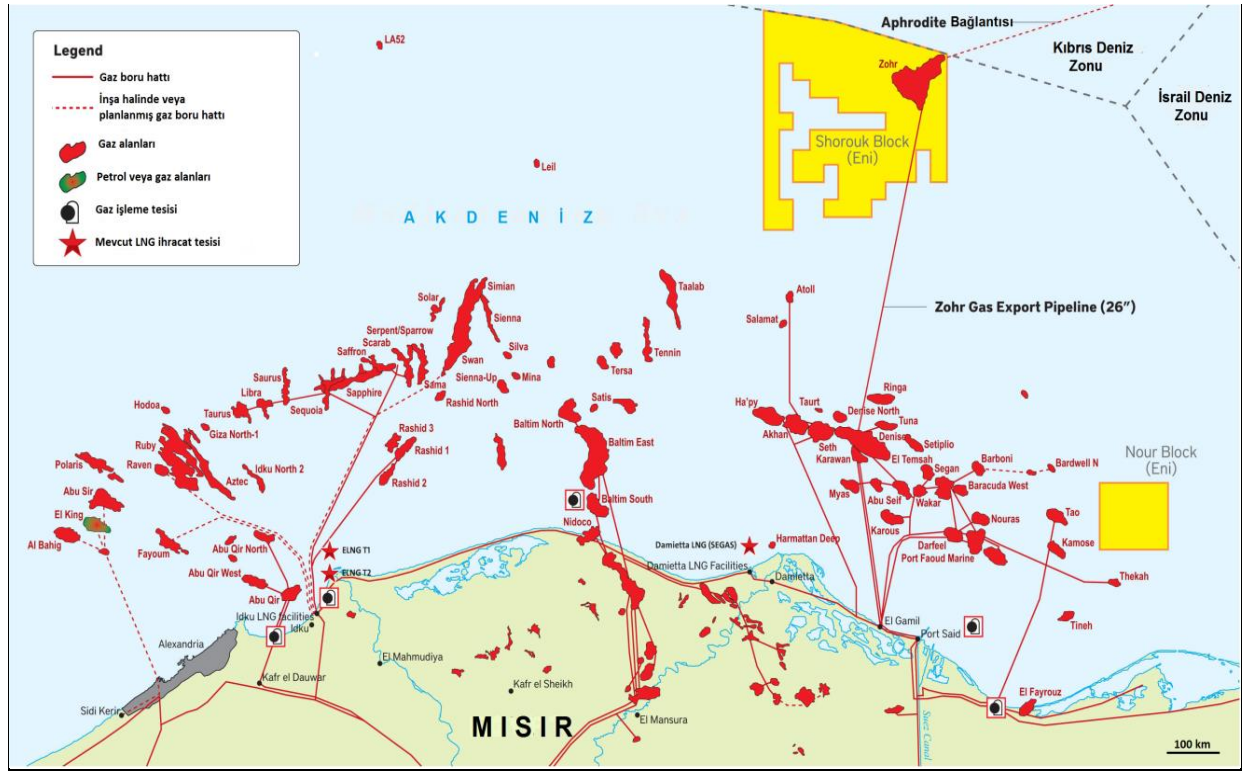

Şekil 4: İsrail'in Açık Deniz Gaz Alanları ile Gazze Şeridi'ndeki Gazze Açık Deniz Gaz Alanları (Delek, 2014; Boustros, 2018'den geliştirilerek)

ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezince (USGS) jeoloji temelli bir değerlendirme metodolojisi kullanılarak, Doğu Akdeniz bölgesinin yaklaşık 250.000 km²'sini kapsayan Nil Deltası havzasında yaklaşık 1.8 milyar varil geri kazanılabilir petrol, 6,3 milyar m³ (223 tcf) geri kazanılabilir gaz ve 6 milyar varil sıvı gazın (NGL) olduğu tahmin edilmiştir (USGS, 2010a). Keşfedilmemiş teknik olarak geri kazanılabilir petrol ve gaz kaynaklarının hacimlerinin tahminleri Tablo 1'de gösterilmektedir. Keşfedilmemiş petrol dağıtımının ortalaması, yaklaşık 1.763 milyon varil petrol (Million Barrels of Oil (MMBO)), 491 - 4.266 MMBO aralığındadır. Keşfedilmemiş gaz için, toplam ortalama hacim 223.242 milyar m³ gaz (Billion Cubic Feet of Gas (BCFG)), 92.614 - 425.935 BCFG arasındadır. Doğal gaz sıvıları için toplam ortalama hacim 2.451 ila 11.464 (million barrels of natural gas liquids) MMBNGL olan 5.974 milyon varil doğal gaz sıvısıdır. Bugüne kadarki en büyük kaynağın, ortalama 217,313 BCFG ve 5,789 MMBNGL hacmiyle Nil Koni Değerlendirme Biriminde olduğu tahmin edilmektedir. Nil Deltası, dört değerlendirme birimi (Four Assessment Units (AU)), iki petrol sahası ve 126 gaz sahası (Şekil 5) içermektedir (USGS, 2010a).

Tablo 1: Nil Deltası Havzasının değerlendirme sonuçları (USGS, 2010a).

Tablo 1: Nil Deltası Havzasının değerlendirme sonuçları (USGS, 2010a).														
Toplam Petrol Sistemleri (TPS) ve Değerlendirme Birimleri (AU)	Alan Türü	Beklenen en büyük ortalama alan boyutu	Toplam keşfedilmemiş kaynaklar											
			Petrol (MMBO) (Million Barrels of Oil)				Gas (BCFG) (Billion Cubic Feet of Gas)				NGL (MMBNGL) (Million barrels of natural gas liquids)			
			F95	F50	F5	Ort.	F95	F50	F5	Ort.	F95	F50	F5	Ort.
Nil Delta Havzası Mesozoyik-Senozoyik Bileşimi TPS														
Nil Marjı Rezervuarları AU	Petrol	214	449	1,150	2,600	1,288	551	1,425	3,237	1,597	11	29	66	32
	Gaz	766					698	2,193	5,750	2,574	21	68	181	80
Nil Konisi AU	Petrol	311	42	256	11,666	475	152	930	6,123	1,758	6	38	255	73
	Gaz	17,194					91,213	197,850	410,825	217,313	2,413	5,269	10,962	5,789
Eratosthenes Seamount AU	Nicel olarak değerlendirilmedi													
Akdeniz Sırtı AU	Nicel olarak değerlendirilmedi													
Top. Konvansiyonel Kay.			491	1,406	4,266	1,763	92,614	202,398	425,935	223,242	2,451	5,404	1,464	5,974
Tablonun açıklaması: Gösterilen sonuçlar tamamen riskli tahminlerdir. Gaz birikintileri için tüm sıvılar NGL (doğal gaz sıvıları) olarak dahil edilir. Keşfedilmemiş gaz kaynakları, ilişkilendirilmemiş ve ilişkili gazın toplamıdır. F95, en azından tablodaki tutarın % 95'ini temsil eder; diğer kısımlar da benzer şekilde tanımlanmıştır. MMBO'da beklenen en büyük petrol sahası; BCFG'de beklenen en büyük gaz alanı. TPS, toplam petrol sistemi; AU, değerlendirme birimi. Gri gölgelendirme uygulanamaz olduğunu gösterir (USGS, 2010a).														

Şekil 5: Doğu Akdeniz'deki Nil Deltası Havzasında Petrol ve Doğal Gaz Sahaları (Tekmor Cyprus, Tekmor LLC, 2018'den geliştirilerek)

Mısır ve Doğu Akdeniz'deki en büyük açık deniz doğal gaz keşfi 2015 yılında ENI tarafından yapılmış, 30 tcf veya 850 bcm rezervleri kanıtlanmış Zohr alanıdır. 2017 sonunda gerçekleşen ilk gaz keşfi ile Zohr'un gelişimi hızlandırılmıştır. Offshore Technology'ye göre Doğu Nil Deltası'ndaki Mısır açıklarında Kuzey Damietta İmtiyaz Bölgesi'nde bulunan Atoll gaz sahası, önemli bir keşiftir. Alanın yaklaşık 1,5 trilyon m³ doğal gaz ve 31 milyon metrik varil (mmbbl) kondens içerdığı tahmin edilmektedir (Boustros, 2018: 10). Bölgede keşfedilen doğal gaz kaynaklarıyla Mısır, doğal gaz ihracı yapan bir devlet pozisyonuna gelmiş, İsrail'in ise son keşiflerle önemli rezerv alanlarına sahip olabileceği yönünde bulgular elde edilmiştir (Ceyhun, 2014: 33). Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervleri 1 Aralık 2018 itibarıyla 4880 milyar m³ (bcm) olmuştur. 2018 yılı sonunda bölgede 2400 bcm'den fazla gaz bulunmuştur. 2018'de Total ve Eni tarafından Calypso gaz sahası keşfedilmiştir. ENI, bu alandaki potansiyelin 6–8 tcf (veya 170–225 bcm) olabileceğini ve keşfin Mısır "Zohr benzeri" bir önem arz ettiğini belirtmiştir.

Şubat 2019'da ExxonMobil, Glaucus sahasında yaklaşık 142 bcm ile 227 bcm gaz yerinde doğal gaz kaynağı olduğunu tespit etmiştir (Stanić ve Karbuz, 2020: 4). 2020 yılına gelindiğinde birçok Avrupalı enerji şirketinin bölgede etkinliklerini sürdürdüğü dikkat çekmektedir. İtalyan Eni şirketi Mısır'daki büyük şirketleri, GKRY ve Lübnan'daki keşifleri engelleyerek bölgedeki en büyük hisselerle sahip olmuştur. Özellikle Zohr sahasını ve diğerlerini işlettiği Mısır'da en güçlü enerji şirkettir. Mısır, 75.5 tcf ile bölgedeki en büyük rezervlere sahip ülkedir. BP (İngiltere) Mısır'da önemli şirketleri elinde tutarak önemli bir konum yakalamıştır. Diğer Batılı şirketler BG (İngiltere), Total (Fransa) (Eni'nin yanı sıra Kıbrıs Cumhuriyeti ve Lübnan'daki en aktif kaşif olmuştur), KoGas (Kore), ExxonMobil (ABD) Kıbrıs'ta Eni'ye dahil olurken, BG Filistin'deki alana tek başına sahiptir. İsrail şirketlerinin çoğunluğuna sahip olan Noble (ABD), İsrail şirketleri ile İsrail'deki başlıca gaz alanlarını işletmektedir. Türkiye'nin hâkim gaz tedarikçisi olmaya devam eden Rusya'nın Rosneft ve Novatek şirketlerinin Mısır ve Lübnan'da hisseleri bulunmaktadır. Her iki şirket Mısır'daki üretimi ve Lübnan'da bloklardaki aramaları paylaşmışlardır (Tablo 2) (Bowlus, 2020).

Tablo 2: Yabancı şirketlerin Doğu Akdeniz gazındaki hisseleri, Nisan 2020.

Ülke	Gaz sahaları (rezervler) ve keşif blokları	Hissedar Şirketler ve Payları
İsrail	Üretim Alanları	
	Tamar (10.8 tcf)	Noble %36*
	Leviathan (22 tcf)	Noble %39.66 *
	Bir dizi küçük alan Tanin (1.3 tcf) Karish (1-1.5 tcf) Mari-B (1 tcf) Noa (.2 tcf)	Noble %47*
	Keşifler	
GKRY	Afrodit (~5-8 tcf), Blok 12	Noble %35*, BG %35, Delek (İsrail) %30
	Calypso (~6.4 tcf): Blok 6 (2018)	Eni %50*, Total %50
	Glaucus (~5-8 tcf): Blok 10,	ExxonMobil (ABD) %60*, Qatar Petroleum %40
	Cuttlefish prospect: Blok 3	Eni %50*, Total %30, KoGas %20
	Glafo (5-8 tcf) (2019)	Exxon mobile
	Arama	
	Block 2,9 (2013)	Eni %60*, Total %20, KoGas %20
	Block 11 (2013)	Total %50*, Eni %50
	Block 8 (2017)	Eni %50*, Total %50
	Block 7 (2019)	Total %50*, Eni %50
Libya	Bouri (3.5 tcf)	Eni %50
Lübnan	Arama	
	Block 4,9 (2019)	Total %40*, Eni %40, Novatek %20
Filistin	Keşif	
	Gaza Marine (1 tcf):	BG %90*
Mısır	Üretim alanları	
	Zohr (30 tcf) (2015)	Eni %50, Rosneft %30, BP %10, Mubadala (UAE) %10
	Batı Nil Deltası (5 tcf)	BP %82.75*, DEA (Almanya) %17.25
	Küçük Alanlar Nour (2 tcf)	Eni %40*, BP %25, Mubadala %20
	Nooros (2 tcf)	Eni %75*, BP %25, Atoll (1.5 tcf): Bp %100;
	Baltim SW(0.7 tcf)	Eni %50*, BP %50;
Diğerleri Listelenemeyecek Kadar Çok		
Türkiye ve KKTC	Arama Antalya ve Güney Kıbrıs Blokları 2,7	Türk Petrol Şirketi
*İşletmecisi Şirket		

Her üç Avrupalı şirket (Eni, BP, Total) ulusal ekonomik çıkarlarını ilerletme gayreti içinde bulunmakta ve aynı zamanda Avrupa enerji güvenliğini güçlendirmeye çalışmaktadırlar. Kendi hükümetleri için stratejik öncelikleri de temsil eden bir adım olan gaz portföylerini geliştirerek petrolden uzaklaşmak istemektedirler (Bowlus, 2020). 2020 ve 2021'in başlarında, Kıbrıs denizinde çeşitli sondaj çalışmaları planlanmıştır. Bunlar, Blok 10'daki ExxonMobil, Blok 6'daki Eni ve Blok 12'deki Noble Energy tarafından gerçekleştirilen sondajları içermektedir. Şirketler Covid-19 nedeniyle sermaye harcamalarını azaltmaya zorlanacakları için bu sondaj çalışmaları ertelenecektir. Örneğin, ExxonMobil, Total ve Eni sondaj kampanyalarının bir yıl kadar ertelendiğini duyurmuşlardır. Pandemi sürecinden 2022 yılında alınması planlanan Afrodit sahasının nihai yatırım kararı da olumsuz yönde etkilenecektir. Böyle bir durumda, şu anda 2025 için planlanan ilk gaz üretimi daha fazla ertelenebilir (Stanić ve Karbusz, 2020: 6).

DOĞU AKDENİZ'DEKİ HİDROKARBON KAYNAKLARININ PAYLAŞIM MÜCADELESİ

Uluslararası ilişkilerin temeli ve küresel hâkimiyet mücadelesi çıkarlar üzerine kurulmuştur. Denizlerin barındırdıkları özellikler, imkânlar ve kazanımlar, küresel hâkimiyet kurmak isteyen ülkeleri, çıkarları doğrultusunda askeri ve ekonomik politikalar geliştirmeye zorunlu kılmaktadır. Deniz hâkimiyetine erişebilmek, askeri, politik, ekonomik ve hatta deniz hukuku alanında mücadeleyi gerektirir. Denizlerdeki ekonomik güç mücadelesi; deniz ticareti, deniz taşımacılığı, uzak denizlerde avlanma, denizaltı madenleri ve enerji kaynakları, limanlar, boğazlardan/kanallardan geçiş vb. hususlarda yaşanmaktadır. Söz konusu mücadele alanlarında diğer ülkelere karşı üstünlük elde eden bir ülke, önemli ölçüde ekonomik bir avantaj kaynağının da sahibi olacaktır. Dünya ticaretinin neredeyse %90 gibi büyük bir oranının denizlerde gerçekleştiği ve yine deniz içi ve deniz altı alanlarının sunduğu zenginlik dikkate alındığında bu paydan ne ölçüde faydalanılırsa ülke için o derece büyük bir kaynak sağlanacaktır (Ekin, 2012: 77-79).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakların paylaşılması konusu ve bölge dışı ülkelerin Doğu Akdeniz'de menfaat arayışlarına girmeleri bölgede ülkelerarası çıkar çatışmalarını ve gerilimleri oldukça arttırmıştır. Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklı yeni politik işbirlikleri Arap-İsrail, Kıbrıs ve Suriye krizleri açısından yeni bir dönemi

beraberinde getirmektedir. Özellikle ABD, AB ülkeleri, İsrail, Yunanistan, GKRY ile KKTC ve Türkiye arasında yaşanan anlaşmazlık bölgede yeni siyasi ve askeri oluşumların da meydana gelmesine yol açmaktadır. AB'nin hidrokarbon enerji kaynaklarına olan talebi, ABD'nin bölgedeki kontrolü elinde tutmak istemesi, İsrail'in kaynaklardan pay alma isteği, Yunanistan'ın (Batı ülkelerinin desteğine güvenerek) Türkiye'ye karşı saldırgan tutumu ve tehditkâr tavrı, Türkiye'nin bölgedeki kaynaklar üzerindeki hakkı ve bu haktan doğan hareket alanından vazgeçmek gibi bir düşüncesinin olmaması, bölgede suların ısınmasına petrol ve doğal gaz aramalarıyla birlikte ülkelerin askeri güçlerini de göstermelerine neden olmaktadır. Bölgede etkin enerji politikalarını hayata geçirmeye çalışan ülkeler, Doğu Akdeniz'de askeri güçleriyle de var olma yolunu tercih etmiş, buraya pek çok ülkenin savaş gemileri ve askeri teçhizatları konuşlandırılmıştır. Bölgede varlığını hissettiren küresel ülkelerle bölge ülkeleri arasında hem enerji hem de askeri işbirliği antlaşmaları yapılmış ve aynı zamanda bölgede deniz eğitim ve tatbikatları süreklilik kazanmıştır.

Bölge Dışı Ülkelerin Yaklaşımları

ABD, Rusya ve birçok AB üyesi ülke Doğu Akdeniz'den uzak olsa da havzadaki doğal gaz gelişimini şekillendirmede jeopolitik bir rol oynamaktadır. Bölgede keşfedilen büyük rezervler sadece bölge ülkeleri için değil, Avrupa ve diğer ülkeler için de potansiyel enerji kaynağı olarak hizmet edecek mahiyettedir (Stocker, 2012: 579). Doğu Akdeniz havzasında yer alan enerji rezervleri kadar, bölgedeki enerji kaynaklarının pazara ulaştırılması da tartışılan bir konudur. Küresel ölçekte stratejik deniz yollarının birbirleriyle bağlantılı olmasının bir sonucu, Atlantik'ten Pasifik'e doğru olan küresel güç değişimi ile ABD ve Çin arasında yükselen mücadele, Akdeniz bölgesini doğrudan etkilemektedir. 2025 yılına kadar Akdeniz'den geçen gemi sayısının iki-üç kat artacağı, iklim değişiminin sonuçları dikkate alındığında ileride Akdeniz'deki balık stokları, içme suyu ve diğer kaynaklar üzerine mücadelenin büyüyeceği ihtimal dahilindedir (Şeker, 2014: 49-51).

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklar küresel/bölgesel ölçekte jeopolitik sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Noble Energy'nin bölgedeki doğal gaz keşfini Kasım 2011'de ilan etmesiyle ABD Dışişleri Bakanlığı, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına verdiği önemi, Enerji Kaynakları Bürosunu (ENR) kurarak göstermiştir. Bu büro vasıtasıyla Güney Avrupa, Akdeniz ve Kuzey Afrika'da yaşanan gelişmelerle alakalı çalışmalar başlatılmıştır (Leventis, 2012: 10). ABD, 20. yüzyılda kendi petrol kaynaklarını ve dolar önceliğini, endüstriyel güce dönüştürmüş ve dünya hâkimiyetini benimseyerek bu yönde politikalar geliştirmiştir. Günümüzde ABD, zengin enerji kaynaklarına sahip olmasına rağmen, Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarına, özellikle İsrail kaynaklarının geliştirilmesine ilgi duymaktadır. ABD'nin Dışişleri Bakanlığı'nın ABD Özel Elçisi ve Uluslararası Enerji İşleri Koordinatörü Amos Hochstein Kasım 2014'te Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik Bölgesi (MEB) dâhil olmak üzere enerji gelişimini ve Türkiye ile yaşadığı sorunları görüşmek üzere Kıbrıs'ı ziyaret etmiştir. Ayrıca Hochstein, Mayıs 2016'da Lübnan ve İsrail arasındaki deniz anlaşmazlığında arabuluculuk yapma faaliyetleri içinde olmuştur (Ratner, 2016: 14). ABD, Doğu Akdeniz'de doğal gazın gelişimi ile ilgili kazanımları azami düzeye çıkarmak ve riskleri asgariye düşürmek için çaba içerisine girmiştir. Aynı zamanda Amerikan şirketlerinin (Noble Energy ve diğerleri) çıkarlarını ve enerji güvenliğini korumak istemektedir (Natali, 2012).

Rusya Federasyonu için, Doğu Akdeniz'deki kaynaklar üzerinde güçlü bir varlık ve kontrol kurmak, kaynakları Avrupa'dan ağırlıklı olarak Asya'daki pazarlara yönlendirmek veya en azından baskınlığını korumak için sistemlerine entegre etmek hayati bir önem taşımaktadır. Rusya, Avrupa'ya gaz tedarikçisi olarak konumlanırken, Türkiye'nin veya diğer ülkelerin kendi çıkarları pahasına Avrupa'ya büyük gaz geçiş merkezleri olma tutkusunu sınırlandırmaktadır (Boustros, 2018: 9). Rusya'nın; Ermenistan, Azerbaycan, İran ve Suriye'den meydana gelen hilal içerisinde toplam 8 adet hava, kara ve deniz üssü bulunmaktadır. Rusya, asırlardır Doğu Akdeniz'de güvenli bir mevki arayışındadır, Kıbrıs'taki Ağrotur (Akrotiri) ve Dikelya gibi bütünüyle kendisine ait bir alan istemektedir. Suriye yönetimi Rusya ile Doğu Akdeniz'de yer alan MEB'inde doğal gaz ve petrol arama ve çıkarma anlaşmaları yapmış ve tüm haklarını Rusya'ya devretmiştir. Rus Gazprom şirketinin imtiyaz elde edilen bölgede arama çalışmalarına başlamasıyla, Rusya bölgedeki askeri varlığı yanında doğal gaz ve petrol konusunda da söz sahibi olmuştur (Atun ve Atun, 2018: 8-10). Yapılan bu anlaşma ile Rusya, Suriye'nin kıyı şeridinin ve MEB'inin güvenliğinden de sorumlu olmuştur. Suriye'de yaşanan iç savaşın sona ermesinden sonra ülkenin parçalanması halinde Rusya'nın bölgedeki mevcudiyetinin kalıcılık statüsüne yükseleceği beklenmektedir (Pakhomov, 2018). Öte yandan Rusya yeni boru hatları projeleri oluşturarak Doğu Akdeniz doğal gaz projelerinde pay elde etmeye odaklanmıştır. Mısır'daki Zohr alanının keşfinden sonra Rusya ENI'nin Zohr işletme hissesinin %30'unu satın almıştır. Benzer şekilde Rusya, Lübnan'ın MEB'inde arama ve üretim faaliyetlerinde bulunan konsorsiyumun %20'lik payını elde etmiştir. Bunlara ek olarak Rusya'nın Rosneft petrol şirketi 2019 yılında Trablus'un Lübnan'daki petrol depolama tanklarını 20 yıl boyunca işletmek ve genişletmek için yeni bir anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Rusya'nın Suriye rejimini askeri olarak destekleyerek iç savaşta yer alması Rus şirketlerinin Suriye'nin MEB'inde potansiyel petrol ve gaz rezervlerinin keşfi ve üretimi konusundaki çıkarlarını içermektedir (Salameh ve Chedid, 2020: 3). Türkiye'nin gaz ithalatının büyük çoğunluğunu Rus şirketleri sağlamaktadır. Rusya Pazar payını arttırmak için 2020'nin başlarında yeni açılan Türk Akımı boru hattı aracılığıyla Türkiye'ye %6'lık bir indirim teklif etmiştir. Doğu Akdeniz gazında Rusya, Türkiye

ile doğal müttefiktir. Putin'in yaptığı açıklamalara dayanarak Rusya'nın Ocak 2020'de KKTC'yi tanıyabileceği yönünde görüşler ortaya atılmıştır (Bowlus, 2020). Ancak henüz bu konuda kesin bir açıklama söz konusu değildir.

AB için Doğu Akdeniz'deki gaz, artan talebin karşılanması, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve Rus gazına bağımlılığın azaltılmasına katkı sağlayacağından stratejik bir önem taşımaktadır. Doğu Akdeniz'deki gaz alanları, Rusya, Norveç, Cezayir ve Hazar Denizi'nden gelen geleneksel tedarik yollarından sonra 2030 yılına kadar "Avrupa'ya beşinci enerji yolu" olma potansiyeline sahiptir (Boustros, 2018: 9). 2006'dan bu yana Avrupa, Doğu Akdeniz gazını ekonomik büyümeyi sağlama, iklim değişikliğini azaltma, Rus gaz kaynaklarına bağımlılığı azaltma yönünde giderek potansiyeli yüksek bir kaynak olarak görmektedir (Bowlus, 2020). Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşılayan AB'nin, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve hatta Rusya'yı devre dışı bırakmak için Doğu Akdeniz ve Suriye enerji yatakları üzerinde emelleri bulunmaktadır. Bu emellerini gerçekleştirmek isteyen AB, "Suriye'deki terör örgütlerine (PYD, PKK) silah ve para desteği yaparak güçlendirmek, Kuzey Irak'tan Doğu Akdeniz'e kadar erişen terör kontrolünde güvenli bir bölge meydana getirmek, bu bölgeye petrol boru hattı döşeyerek Kerkük petrolünü kendi kontrolündeki bu bölgedeki bir limana ulaştırmak ve Avrupa'ya iletmek" biçimindeki planlarını uygulamaya koymuştur. AB'nin amacı Doğu Akdeniz'den elde edilecek doğal gazın İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında yapılacak bir anlaşma ile Avrupa'ya iletmektir. AB ülkeleri, İsrail ve Mısır gaz alanlarını Kıbrıs ve Avrupa ile birleştirecek bu boru hattı fikrini büyük ölçüde desteklemiştir. 2018'de Fransa ile GKRY arasında yeni bir askeri işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, her iki devlet arasındaki enerji ve deniz güvenliği, korsanlığın önlenmesi, kriz yönetimi ve erken uyarı alanlarında işbirliğini öngörmüştür. Ayrıca GKRY, MEB'inde muhtemel Türk tehditlerine karşı Fransa ile beraber karşı koymayı amaçlamaktadır. On sene uzatılan bu anlaşmayla Fransa, GKRY'deki hava ve deniz üslerini sürekli kullanma hakkını elde etmiş, Rumların Doğu Akdeniz'de tek taraflı ilan ettiği MEB'de sondaj ve deniz trafiğinin güvenliğini de üstlenmiştir (Atun ve Atun, 2018: 9).

Doğu Akdeniz enerjisinin batıya transfer güzergâhı hakkında üç muhtemel senaryo üzerinde durulmaktadır. Birincisi, Kıbrıs Adası'nın güneyinden başlayarak Girit Adası, Yunanistan ve İtalya'ya ulaşan EastMed boru hattı projesidir. İkincisi, havzadaki kaynakların Türkiye üzerinde Avrupa'ya taşınmasıdır (Kavaz, 2020). İsrail ve Kıbrıs'ı Yunanistan üzerinden İtalya'ya bağlamayı amaçlayan ve Avrupa'ya ilk etapta yıllık 10 milyar m³ doğal gaz transferi düşünülen EastMed boru hattı projesinin uygulanabilirliğini incelemek için İsrail, GKRY ve Yunanistan 2012'de bir çalışma grubu kurmuştur. Yunanistan, GKRY ve İsrail 2018 yılı sonunda 1.900 km (1.180 mil) denizaltı EastMed doğal gaz boru hattı projesi üzerinde mutabakata varmış, Ocak 2020'de boru hattı inşası için anlaşma imzalamışlardır. Boru hattı, AB Ortak Çıkar Projesi olarak listelendiği 2013 yılından bu yana AB fizibilite ve diğer çalışmalar için 36,5 milyon €'dan fazla AB fonu almıştır. EastMed boru hattını Yunanistan'dan İtalya'ya uzatmayı hedefleyen IGI Poseidon, izin ve yönlendirme çalışmalarını yürütmüştür. Nihai yatırım kararının 2022'de olması beklenmekte ve boru hattının 2025 için tamamlanması öngörülmektedir (Stanić ve Karbuz, 2020: 12). 6-7 milyar dolar olarak düşünülen EastMed boru hattının maliyetinin 25 milyar dolara çıkacağı tahmin edilmektedir. Projenin tamamlanması durumunda maliyetinin fiyatlara yansıtılmasıyla Avrupa bugünkü gaz alım fiyatlarından daha fazla ödeme yapacaktır. Bu projenin uygulanabilmesi için Doğu Akdeniz'deki kaynak fiyatlarının piyasa fiyatlarıyla rekabet edebilecek seviyeye gelmesi gerekir. Kesin karar verilmesi halinde bu boru hattının tamamlanması ancak en erken 2023 yılı olacaktır ki enerji arz miktarındaki o günkü durum soru işaretidir. Her iki durumda da bu projenin hayata geçirilebilirliği pek olası değildir (Kavaz, 2020).

Mısır'ın Idku ve Damietta'daki iki Akdeniz LNG ihracat terminali daha avantajlı olarak Avrupa'ya esnek bir şekilde hizmet edebilir. Idku'dan yapılan ihracat 2018-2019 arasında %151 artmıştır. Damietta'nın Temmuz 2020'de tekrar çevrimiçi olması beklenmektedir. 2016 yılında İsrail, yakındaki en büyük pazar olan Türkiye'ye boru hattı ile gaz göndermeyi tartışmıştır. Türkiye'nin dahil olduğu bir boru hattı projesi EastMed projesinden (Şekil 6) daha ucuz olacaktır, ancak önemli siyasi zorluklar devam etmektedir. İsrail, mevcut hedef pazarları olan Mısır ve Ürdün'deki fiyat bozulmalarına ve güvenliğe karşı ticari avantajlar sağlayacak mümkün olan çok sayıda gaz ihracat seçeneği aramaktadır. Bununla birlikte sıvılaştırılmış doğal gazı (LNG) Rus dışı küresel tedarik pazarından fazlasıyla karşılayan Avrupa için Doğu Akdeniz gazının önemi azalmaktadır. Ayrıca, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgeler (MEB) ve gaz arama hakları ile ilgili anlaşmazlıklar Avrupa ülkeleri açısından büyük bir diplomatik sorun olarak değerlendirilmektedir (Bowlus, 2020).

Şekil 6: Doğu Akdeniz Doğal Gaz İhraç Rotası İçin Muhtemel Güzergâhlar. (Boutros, 2018'den geliştirilerek)

Türkiye bugüne kadar gerçekleştirdiği başarılı boru hatları projeleriyle Doğu Akdeniz kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılmasında hem daha düşük maliyetli hem de daha güvenli bir enerji rotası olacaktır. İkinci muhtemel senaryo uygulandığı takdirde "Doğu Akdeniz havzası ile Kıbrıs Adası'nı bağlayan 200 km uzunluğundaki açık deniz boru hattı, Ada'nın güneyinden kuzeyine doğru 60 km'lik kara boru hattı, Kıbrıs Adası'ndan Mersin'e uzanan 200 km'lik açık deniz boru hattı, Mersin'den Eskişehir'deki dağıtım istasyonuna 450 km uzunluğunda kara boru hattı, Eskişehir'de TANAP ile entegre olarak halihazırdaki rotadan Avrupa'ya gaz transferi" gerçekleşecektir. Üçüncü senaryoya göre ise İsrail-Lübnan-Suriye-Türkiye üzerinden Avrupa'ya enerji transferi yapılacaktır. İsrail'in Leviathan ve Tamar bölgelerindeki kaynaklar Ceyhan'da kurulacak istasyona ulaştırılacaktır. EastMed projesine göre Türkiye'den geçecek bir hat güzergâh uzunluğunu neredeyse yarı yarıya indirecek dolayısıyla proje maliyetini de büyük ölçüde düşürerek doğal gaz fiyatları bakımından da en avantajlı rota olacaktır. Ancak bu rota günümüzde GKRY, İsrail ve Mısır (Türkiye ve KKTC'yi Doğu Akdeniz enerji denkleminin dışında tutmak istediklerinden) tarafında karşılık bulmamaktadır. 2019 yılı başında Mısır'ın başkenti Kahire'de yapılan "Doğu Akdeniz Gaz Forumu" toplantısına Mısır, GKRY, Yunanistan, İtalya, İsrail, Ürdün ve Filistin katılmış, Türkiye ve KKTC davet edilmemiştir. Bu toplantıda Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı, üretimi ve transferi ile ilgili önemli kararlar alınmış ve özellikle bölgede hem stratejik hem de finansal açıdan önemli bir yere sahip olan Türk kesimi pasifleştirilmeye çalışılmıştır (Kavaz, 2020).

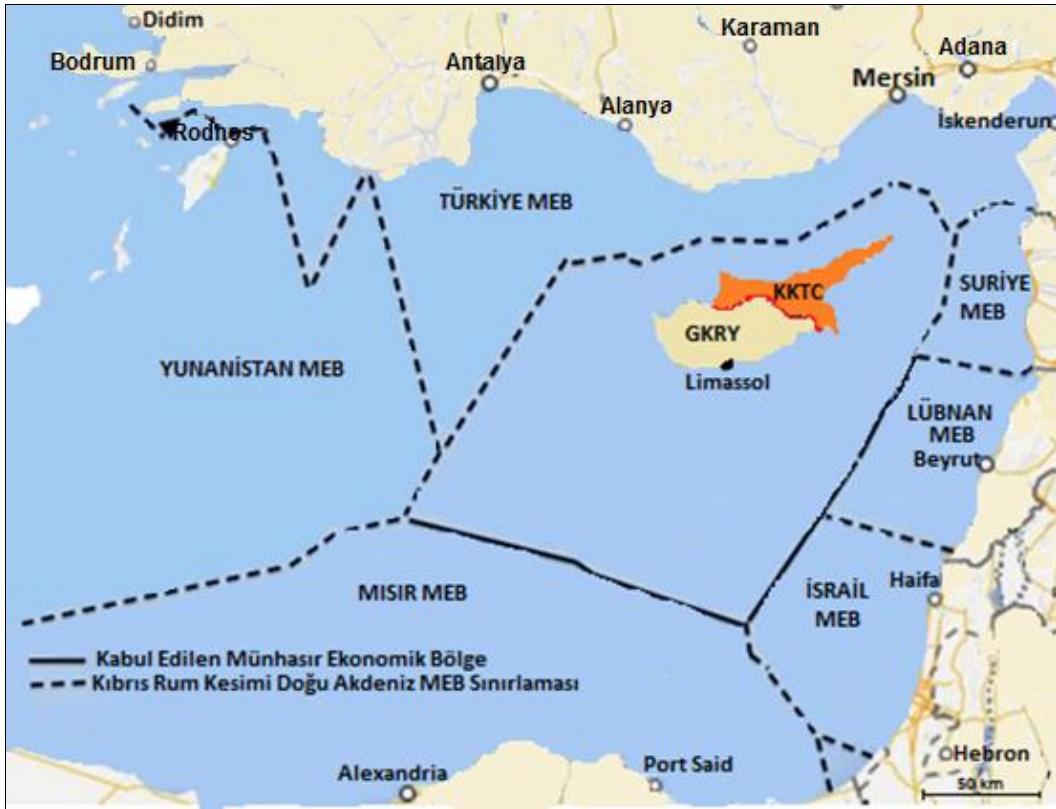
Mısır, İsrail, GKRY, Yunanistan ve İtalya tarafından desteklenen ve Türkiye'yi by-pass edecek EastMed gaz boru hattının yolunu Türkiye Libya ile yaptığı MEB anlaşmasıyla kesmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye diplomatik olarak oldukça zekice ve stratejik bir hamlede bulunmuştur. Bölgedeki dengeler Türkiye lehine değişmiştir. Ocak 2020'de Türkiye, Libya ile olan yeni deniz sınırına yakın alanda gaz arama gemileri konuşlandırmaya başlamıştır. Türkiye'nin Libya ile işbirliği İtalya'yı Libya Hükümeti'ne yakınlaştırmıştır. Bu gelişmeler Doğu Akdeniz gazında daha geniş yeni işbirliği potansiyelini arttırmaktadır (Bowlus, 2020). Önerilen boru hatlarının Türkiye, Suriye ve KKTC MEB sahalarından geçmesi gerekecektir. UNCLOS'un 79. Maddesine göre "tüm devletler, kıyı devletinin rızasına tabi olarak kıta sahanına denizaltı kabloları ve boru hatları döşemeye yetkilidir." Dolayısıyla bölge ülkelerinin, gaz boru hatları projelerini hayata geçirmek için Türkiye, Suriye ve KKTC ile işbirliği yapması gerekmektedir (Salameh ve Chedid, 2020: 3).

Kıyıda Ülkelerin Yaklaşımları

Doğu Akdeniz'de özellikle Kıbrıs Adası çevresinde 2000'li yılların başında yapılan hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi bölgede yeni bir güç ve mücadele yarışını beraberinde getirmiştir (Mevlutoğlu, 2014: 12). Bu kaynaklar, birçoğu arasında sorun bulunan bölge ülkelerini (Suriye, Türkiye, Mısır, KKTC, GKRY, İsrail, Lübnan, Filistin, Libya) ilgilendirmektedir. Ayrıca bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının paylaşımı konusu, ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların artmasına neden olmuştur (Sandıklı, 2014: 5).

Yunanistan ve GKRY

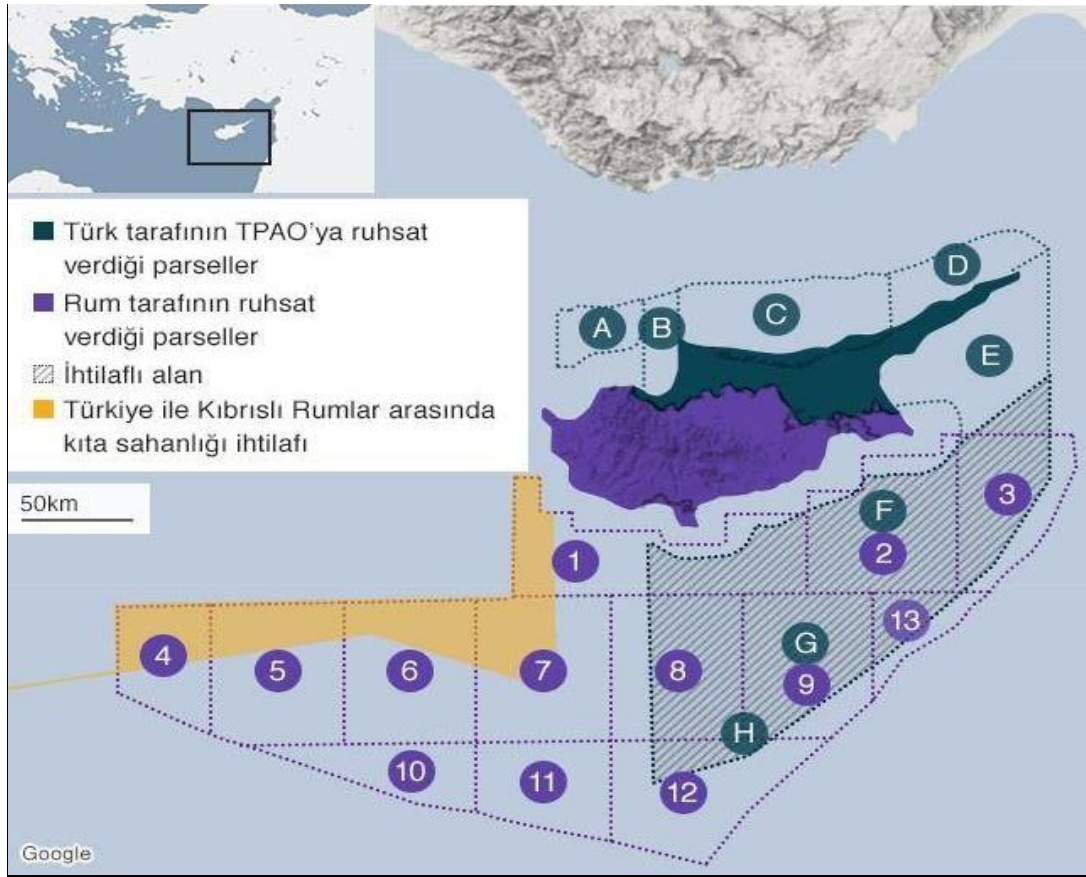
Yunanistan; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattını temel alarak “ortay hat”ta dayalı bir deniz yetki alanı sınırlandırması yapmayı hedeflemiştir. Bu amaçla Mısır ve Libya ile müzakereler yapmış, lakin Türkiye’nin bu konudaki duyarlılıkları ve girişimlerinin de etkisiyle Yunanistan’ın bu planı olumsuz sonuçlanmıştır. Yunanistan, bazı haritalarda kendi MEB alanını GKRY MEB’inin devamı şeklinde göstermiştir. Yunanistan ve GKRY birlikte “ortay hat”ları esas alarak hakkaniyetten uzak bir şekilde Türkiye’ye yalnızca Antalya Körfezi ile sınırlı bir kıta sahanlığı ve MEB alanı bırakmaya (Şekil 7) Türkiye’yi Doğu Akdeniz’de dışlamaya çalışmaktadır (Yaycı, 2012: 19-20). Yunanistan, Türkiye’nin güneybatı kıyılarındaki deniz yetki alanlarını gasp etmek ve Türkiye’yi bu alana sıkıştırmak gayretindedir. Bu sorunun temelinde Türkiye’ye ait olması gereken adaların Yunanistan’da olmasının meydana getirdiği polemik vardır (Peker vd. 2019: 92). Yunanistan ve GKRY’nin uluslararası hukuka aykırı bu çabalarının sonuç vermesi durumunda Türkiye’nin MEB’i Antalya Körfezi ile sınırlandırılacak, Türkiye kıta sahanlığının 71.000 km²’sini Yunanistan’a, 33.000 km²’sini GKRY’ye bırakacak, kendine yalnızca 41.000 km² bir alan kalacak, böylece tahmini olarak minimum 104.000 km²’lik bir deniz yetki alanı kaybedilecektir (Yaycı, 2012: 24).

Şekil 7: Yunanistan ve GKRY’nin İddia Ettikleri Yetki Alanları (Peker vd., 2019).

GKRY; Mısır ile 17 Şubat 2003’te, Lübnan ile 17 Ocak 2007’de, İsrail ile 17 Aralık 2010’da ve Suriye ile petrol ve doğal gaz arama anlaşmaları yapmıştır. GKRY, petrol ve doğal gaz ihalelerine 2007’de başlamış, ada çevresini parsellere bölerek, uluslararası ihalelere açmıştır (Örnek ve Mızrak, 2016: 16). GKRY, 1959-60 yıllarında yapılan anlaşmalarla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yasal temsilcisi iddiasıyla, Kıbrıs Adası’nın tamamında söz sahibi gibi bir tutum sergilemekte, KKTC’nin ve Türkiye’nin uluslararası hukuktan doğan tüm haklarını yok saymaktadır. Bu bakış açısıyla GKRY, ada çevresinde MEB ve kıta sahanlığı alanlarında hâkimiyet kurmaya ve hâkimiyetini de bölgedeki komşu ülkelerle yaptığı sınırlandırma anlaşmaları ile hukuki temele dayandırmaya çalışmaktadır (Kedikli ve Deniz, 2015: 404).

Doğu Akdeniz’de ülkelerin tüm kıyıdaş ülkelerle anlaşma yapmak yerine MEB’ini tek taraflı ilan etmeyi ve ikili anlaşmalar yapmayı tercih ettikleri görülmektedir (Yaycı, 2012: 16). GKRY, ortay hat yöntemini kullanarak 17 Şubat 2003’te Mısır, 17 Ocak 2007’de Lübnan, 17 Aralık 2010’da İsrail ile MEB anlaşmaları yapmıştır (Ceyhun, 2014: 33). GKRY 26 Ocak 2007’de çıkardığı yasa ile doğal gaz ve petrol aramak için 13 adet ruhsat sahası ilan etmiştir. Doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri için İtalyan ENI ve Güney Kore’den KOGAS şirketlerine 2., 3. ve 9. parsellerde, Fransız TOTAL ve Rus NOVATEK’e 10. ve 11. parsellerde, ABD’li Noble Energy’e 12. parselde arama ruhsatı vermiştir. Ancak 9. parsel İsrail ile Lübnan arasında, KKTC ve GKRY arasında 1, 2, 3, 8, 9, 12 ve 13 numaralı parseller, Türkiye ve GKRY arasında 1, 4, 5, 6, 7 numaralı parseller (Şekil 8) ihtilaflıdır (Peker vd., 2019: 93-97).

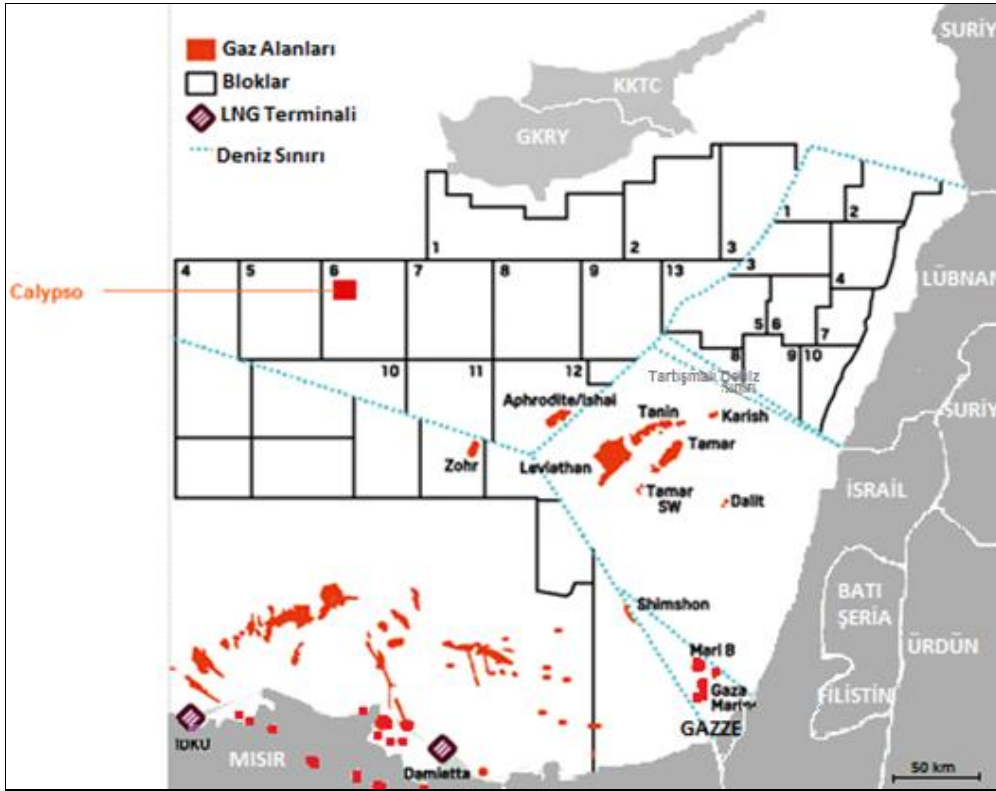

Şekil 8: GKRY'nin MEB İddiaları ve Ülkeler Arasındaki İhtilaflı Parseller. (Kıbrıs Tarım, Çevre ve Kırsal Gelişim Bakanlığı & TPAO).

İsrail ve Filistin

İsrail'in öncelikli amaçları; bölgesinde bulunan kaynaklar sayesinde enerji bağımlılığından kurtulmak, inşa edilecek enerji nakil hatları sayesinde enerjisinin satışını AB ülkelerine yapmak ve Doğu Akdeniz'de askeri kuvvetiyle hâkimiyet kurarak kaynaklarının güvenliğini sağlamaktır (Ekin, 2012: 88). İsrail'in MEB'inde 2009-2010 döneminde çok büyük gaz alanlarının keşfedilmesinden sonra, petrol ve gaz arama ile gaz üretim faaliyetlerinde bir artış yaşanmıştır. Açık deniz keşif ve üretim faaliyetlerindeki bu artış, koruma çabaları, deniz güvenliği ve çevre koruma konularında karar vericilere yeni zorluklar getirmektedir. Artan petrol ve gaz operasyonel faaliyetiyle birlikte, petrol veya diğer hidrokarbon kirliliği riskinde bariz bir artış da söz konusudur (Goldman vd., 2015: 347).

İsrail ile 1993–1995 yılları arasında yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan Oslo Anlaşmaları'na göre Filistin'in Gazze kıyılarından itibaren 20 millik kendine ait bir ekonomik hâkimiyet sahası öngörülmüştür. Ancak İsrail, zamanla bu alanı %85 oranında kısıtlamış ve Filistin'in üç millik bir kullanımına izin vermiştir (Güneş, 2016: 16). Gazze Şeridi'nde açık denizde gaz keşifleri gerçekleştirilmiş, 1999'da ilk Tamar lisansını alan British Gas, Gazze'ye de yatırım yapmıştır. Filistin Otoritesi alanın gelişimi için dört yıllık bir plan hazırlamış, ancak İsrail ilk önce Gazze kaynaklarının sömürülmesi lehine, 2006'da Hamas seçildikten sonra devam eden gelişmelere itiraz etmeye başlamıştır. Gaz gelirlerinin Hamas'ı güçlendirip Mısır'la ilişkisini kuvvetlendirmesinden korkmuştur. Mari B (Şekil 9) sahasının ve en azından kısmen Filistin sınırlarına yerleştirilebilecek Noa sahasının kullanımı için görüşmeler yapılmıştır (Boncourt, 2013).

Şekil 9: Doğu Akdeniz Doğal Gaz Sahaları ve Deniz Yetki Alanları (Balkaş, 2019'dan geliştirilerek)

Ticari ve işletilebilir yaklaşık 1.4 trilyon m³lük gaz rezervlerin bulunması ile başlayan çeşitli olaylar sonucunda İsrail'in Filistin Gazze'de 2008–2009 yıllarında gerçekleştirdiği "Operation Cast Lead" adlı saldırısından yaklaşık bir yıl sonra, Doğu Akdeniz'de İsrail kıyılarında Leviathan adlı sahada çok büyük bir enerji kaynağı keşfedilmiştir. Kanada Ottawa Üniversitesinden Ekonomist Michel Chossudovsky'ye göre (2014); "İsrail güçlerinin Gazze Şeridi'ni Aralık 2008'de işgal etmesi, kıyı bölgesindeki stratejik doğal gaz rezervlerinin kontrolü ve hâkimiyeti ile doğrudan ilgilidir". İsrail'in operasyon düzenlediği Gazze Şeridi ve karasularında yaklaşık olarak 38 milyar m³ doğal gaz kaynağı bulunduğu ve İsrail'in çeşitli zamanlarda düzenlediği 'Koruma Hattı Operasyonları'nın aslında 2008–2009 döneminden sonra her birinin bir enerji hattı operasyonu olabileceği değerlendirilmesi yapılmaktadır. İsrail'in kontrol ettiği Leviathan bölgesinde toplam 18 trilyon m³, tüm kuyuların bulunduğu Levant Havzası'nın tamamında ise toplam 122 trilyon m³ gaz bulunduğu tahmin edilmiştir (Güneş, 2016: 17).

Türkiye ve KKTC

Son yıllarda, Türkiye enerji politikası iki ekseninde gelişmiştir. Bunlardan biri kendisini bölgesel bir enerji merkezi haline getirmek, diğeri artan iç ihtiyaçlar için enerji sağlamaktır. Ülkenin artan yurt içi enerji ihtiyacına cevap vermesi gerekmektedir. Kişi başına düşen enerji tüketimi hala nispeten düşük olsa da ülke son yıllarda en hızlı enerji tüketimi artışını yaşamıştır. Uluslararası Enerji Ajansı, Türkiye'de enerji tüketiminin 2025'e kadar iki katına çıkmasını beklediğini açıklamıştır (Boncourt, 2013). Türkiye takribi 1800 km uzunluğundaki kıyı hattı ile milletlerarası hukuka uygun olarak Doğu Akdeniz'de hem ekonomik hem de güvenlik bakımından doğrudan menfaatleri bulunan bir ülkedir (Peker vd., 2019: 93).

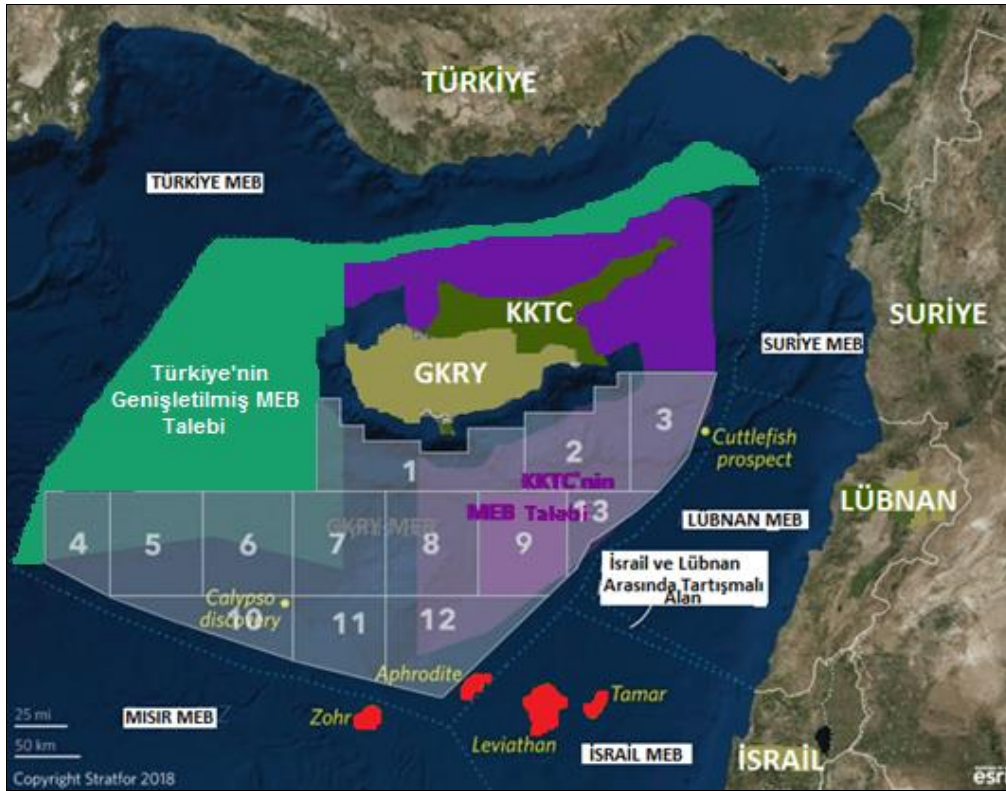
GKRY'nin, bölgede yaptığı MEB anlaşmaları ve vermiş olduğu arama ruhsatları iki nedenden uluslararası hukuka aykırıdır. Birincisi, her ne kadar BM Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla Kıbrıs Adası'nı bir bütün olarak kabul etse de ada iki devletli bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla GKRY adanın tamamını temsil etmemektedir. Bu nedenle yaptığı MEB ilanının adanın güney kesimini ilgilendirdiğini savunmakta ve adanın diğer bölümlerinde hâkimiyet hakları bulunan KKTC'nin haklarını yok saymaktadır. İkincisi, uluslararası hukuk kuralları kapalı veya yarı kapalı denizlere kıyısı olan ülkelere hak ve yükümlülüklerini gerçekleştirirken işbirliği yapma mecburiyeti getirmiştir. GKRY, MEB alanı ile ilgili Türkiye ve KKTC'nin bilgi ve onayına başvurmamıştır (Peker vd., 2019: 93). Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırları 3 ayrı bölgeyi içermektedir. 1. bölgede Türkiye-KKTC ve Suriye; 2. bölgede Türkiye-KKTC; 3. bölgede ise Türkiye, Yunanistan, Mısır, GKRY ve KKTC kıyıları bulunmaktadır. Birinci bölgeyle ilgili sınırlandırma antlaşması yapılmamıştır. İkinci bölgeyle ilgili, Türkiye ve KKTC 21 Eylül 2011'de kıta sahanlığı sınırlandırma antlaşması yapmıştır. Ancak asıl sorunlu bölge 3.

bölgedir. Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasıyla ilgili kıyıdaş ülkelerin tümünün kabul ettiği bir anlaşma yoktur. Bölge devletleri kendi aralarında deniz yetki alanları ile ilgili ikili anlaşmalar yapmışlardır. Yunanistan; Girit, Kaşot, Kerpe ve Meis adalarını birleştiren hattı temel alarak Mısır ile MEB sınırı çizme gayretlerini sürdürmektedir (Başeren, 2010: 52; Özgen, 2013: 107-108). Türkiye ise özel anlaşmalarla adalar Yunanistan’a terk edilmediğinden bu adaların MEB’e bir etkisi olmaması gerektiği varsayımıyla hareket etmektedir. Türkiye’nin MEB’inin GKRY, Yunanistan ve Mısır ile ortak sınırı bulunmaktadır. GKRY ve Türkiye dışında, KKTC de MEB ilan ederek yetki alanlarını belirlemiştir. Türkiye’nin de kabul ettiği MEB tanımı, Kıbrıs Adası’nın her iki ülkeye temsil edilmesi gerektiğidir (Peker vd., 2019: 92).

GKRY, Kıbrıs Adası’nın tamamını temsil etme, bütününe ait söz söyleme, girişimde bulunma ve antlaşma imzalama hak ve yetkisine tek başına sahip değildir (Ediger vd., 2012: 87). Bu nedenle Türkiye, GKRY’nin 2003’te Mısır, 2007 Lübnan ve 2010’da İsrail ile imzaladığı MEB antlaşmalarına karşı gelmektedir. Türkiye GKRY’nin MEB antlaşmalarına dayanarak garantör devlet statüsünü gündeme getirerek KKTC’nin çıkarlarını koruduğunu belirtmektedir. Diğer neden ise, Kıbrıs’ın 32° 16’ ve 18” coğrafik koordinatlarındaki batı kıyısının tüm alanlarını kapsayan Mısır ve Kıbrıs arasındaki MEB dâhilinde yer alan kendine ait şelf alanı ile çıkışan sahalarla alakalı olan teknik bir itirazdır. Türkiye bu boylamın batısındaki MEB sınırlandırmasının, ilgili devletler arasında yapılacak mutabakatla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Collinsworth, 2012: 26-27).

KKTC, Doğu Akdeniz’de MEB’lerin belirlenmesi için bölgede bulunan ülkelerin birlikte hakkaniyet ilkesi çerçevesinde paylaşım anlaşması imza edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca GKRY’nin adanın tek temsilcisi gibi hareket etmesi ve bölge ülkeleriyle MEB anlaşmaları imzalaması KKTC tarafından kabul edilmemekte ve yapılan anlaşmaları tanımamaktadır. KKTC, hem Kıbrıs Adası hem de deniz alanlarındaki petrol ve doğal gaz kaynakları üzerinde GKRY ile eşit hakları bulunduğunu belirtmekte, GKRY ve bölgede faaliyette bulunan petrol şirketlerinden %50 pay talep etmektedir (Tamçelik ve Kurt, 2014: 891).

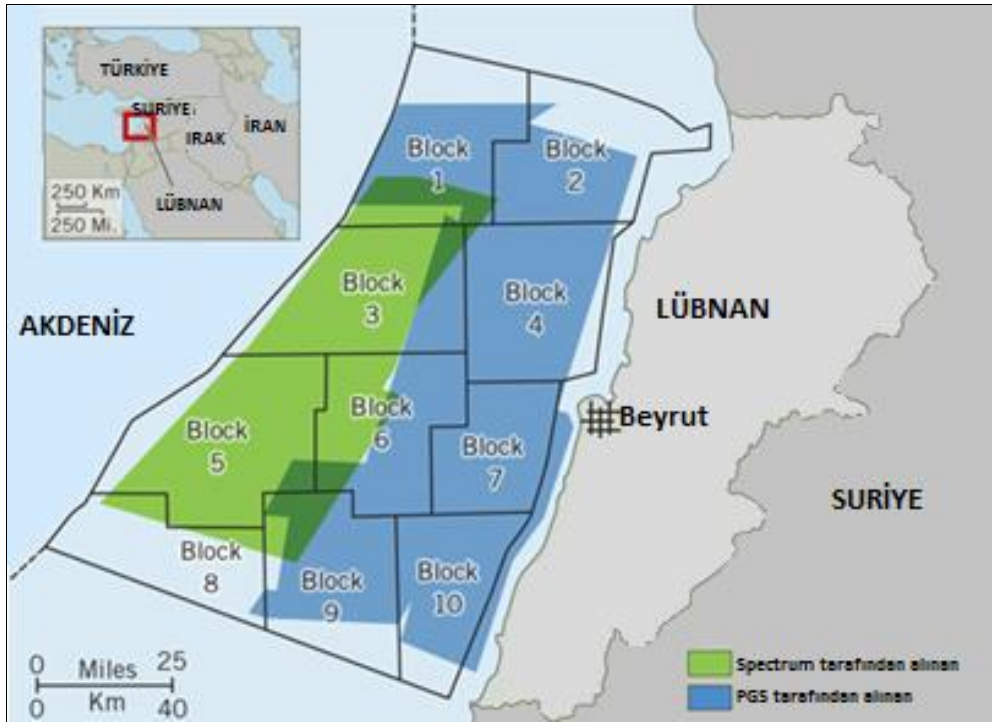
Bununla beraber TPAO, 2007 ve 2012 yıllarında devletin verdiği doğal gaz ve petrol arama yetkisini kullanarak bu alanda çalışmalarına başlamıştır. 21 Eylül 2011’de Türkiye ile KKTC arasında “Türkiye-KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması” imzalanmış bu antlaşma Ekim 2012’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 22 Eylül’de KKTC, TPAO’ya kendi yetki alanları içerisinde petrol ve doğal gaz araması konusunda ruhsat verilmesini karara bağlamıştır (Ediger vd., 2012: 87). Kasım 2011’de TPAO, KKTC ile “Petrol Hizmetleri ve Ürün Paylaşım Sözleşmesi” imzalamıştır. Bu antlaşmadaki bazı alanlar (Afrodite alanı) KKTC’nin de iddia ettiği sularda bulunmaktadır (Şekil 10) ve GKRY’nin ruhsatlandırma parselleriyle çakışmıştır (Collinsworth, 2012: 25).

Şekil 10: Türkiye ve KKTC’nin MEB Talepleri ve Parsellerin Çakıştığı Alanlar

Lübnan

Lübnan, karasularında iki boyutlu (2D) ve üç boyutlu (3D) sismik araştırmalar yapmaya 1993 yılında başlamıştır. Günümüzde Lübnan sularının tamamında 2D, %70'inde 3D sismik araştırmaları yapılmıştır. Ağustos 2010'de Lübnan parlamentosu, "Açık Deniz Petrol Kaynakları Kanunu"nu (OPRL) onaylamıştır. Hükümet tarafından 2012 yılında Açık Deniz Petrol Sektörü için ilk Stratejik Çevresel Değerlendirme (SEA) gerçekleştirilmiş, 2012 SEA 2019 yılında yeniden güncellenmiş, 2. SEA Şubat 2020'de tamamlanmıştır (LPA, 2019). Lübnan'ın açık deniz MEB alanında hidrokarbon arama üretme sahası 10 bloğa ayrılmıştır (Şekil 11). Lübnan hükümetinin yaptığı sismik çalışmalar sonucu ülke kıyılarında beklenenden daha yüksek gaz rezervlerinin olduğu düşünülmektedir. Çalışmaları yürüten Spectrum'a göre Lübnan doğal gaz rezervleri İsrail ve Kıbrıs'takinden daha derin ve daha iyi bir durumdadır. 2012 yılının Ağustos ayında 3D sismik araştırmalarına göre, Lübnan açık deniz gaz rezervlerinin 25.4 tcf veya 720 bcm olduğu ve ayrıca petrol bulunduğu tahmin edilmiştir. Lübnan'ın deniz yatağının hidrokarbon potansiyeli ilk tahminlere göre 30 trilyon cubic feet (tcf) doğal gaz (yaklaşık 850 bcm) ve 660 milyon varil petrol içermektedir. Lübnan Enerji Bakanlığı Ekim 2013'te tahminleri, 95.5 tcf doğal gaz ve 865 milyon varil petrol seviyesine yükseltmiştir (Dunnahoe, 2017: 40).

Şekil 11: Lübnan'daki Açık deniz 3D Sismik Araştırmaları- Petrol ve Doğal Gaz Yatağı (Dunnahoe, 2017'den geliştirilerek)

Ocak 2017'de Lübnan parlamentosu petrol ve doğal gaz vergilendirme yasasını onaylamış yapılan düzenlemeyle Total liderliğinde İtalya'nın ENI ve Rusya'nın Novatek şirketlerini içeren konsorsiyuma 4. ve 9. bloklarda hidrokarbon arama teklifi yapmıştır. Lübnan ve İsrail, MEB sınırlandırması içinde 850 km'lik bir alana itiraz etmektedirler. 9. Blok'taki alan her iki ülke arasında tartışmalı bir pozisyonundadır. Lübnan'daki petrol ve doğal gaz ile ilgili gelişmeler iki önemli zorlukla karşı karşıyadır. Bu zorluklardan biri karmaşık ve mezhepçi politik sistemi ve güç dağılımı nedeniyle petrol ve doğal gaz sektöründe alınacak kararlar, farklı partilerde politik mücadelenin konusudur. Bir diğeri de ülkenin büyük enerji projelerini geliştirmesi için gerekli altyapı, iyi iş ortamı, finans, teknik bilgi ve deneyime sahip olmamasıdır. Lübnan rezervleri, Doğu Akdeniz Boru Hattı ile Avrupa'ya ya da siyasi durumun elvermesi halinde Suriye'den Türkiye'ye bir boru hattıyla bağlamak için iyi bir konumdadır. Ancak bir yanda Lübnan-Suriye, diğer yanda Lübnan-İsrail ve Türkiye- Suriye arasındaki siyasi anlaşmazlıklar bu ülkelerin herhangi bir işbirliği yapmasına engel teşkil etmektedir (Boustros, 2018: 20-22).

Suriye

Suriye, 19 Kasım 2003'te "Suriye'nin Karasularında Ulusal Egemenliğinin Belirlenmesi"ne ilişkin bir yasayı onaylamıştır. Bu yasayla karasularını, iç sular, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB'e ilişkin rejimlerini de düzenlemiştir. Ayrıca Suriye, "karasularının esas hatlardan itibaren 12 deniz mili, bitişik bölgesinin ise 24 deniz mili ve 200 deniz milini aşmayacak şekilde münhasır ekonomik bölgesi olduğunu" BM'ye bildirmiştir. MEB ilanının akabinde Suriye, Münhasır ekonomik bölge ilanı sonrasında

sahillerinde sismik araştırma ve yeni kaynaklar için periyodik keşif izni vermiştir. Suriye'nin ilan ettiği söz konusu petrol arama alanlarının kuzey kesimi Türkiye'nin deniz yetki alanlarının bir kısmını kapsamaktadır (Yaycı, 2012: 25-26).

Suriye, 2011 yılına kadar Levant'ta petrol ve gaz üreten tek ülke idi, ancak enerji sektörü savaştan ciddi şekilde zarar görmüştür. Suriye Petrol Şirketi'nin (SPC) azalan petrol ve gaz üretimini tersine çevirme çabaları politik karışıklıkla tersine dönmüştür. 2005 yılında CCG Veritas, 500 ila 1700 m derinlik arasında değişen bir alanda 2D sismik çalışmasını tamamlamıştır. 2011 yılında Suriye'nin kanıtlanmış doğal gaz rezervi 241 bcm doğal gaz ve 2.5 milyar varil petrol olduğu tahmin edilmektedir. Ülkede günde yaklaşık 400.000 varil (bpd) oranında doğal gaz ve petrol üretmektedir. Bu üretilen hidrokarbon kaynakların 260,000 bpd'si ihraç edilmektedir. Suriye, Mart 2011'de üç deniz bloğu için teklif alacağını açıklamış ancak yaşanan iç savaş neticesinde bu durum engellenmiştir (Boncourt, 2013). Suriye'nin enerji potansiyeli, mevcut siyasi ve askeri çatışmanın ve rejime ilişkin uluslararası yaptırımların yol açtığı arama faaliyetleri nedeniyle belirsizdir. Aralık 2013'te Rus şirketi Soyuz Neft Gas, Suriye'nin MEB alanının bir bölümünde hidrokarbon aramak için Suriye hükümeti ile bir anlaşma imzalamıştır. Mevcut jeopolitik durum nedeniyle Rus şirketleri Suriye kıyılarındaki rezervleri keşfetmek ve geliştirmek için iyi bir konumda bulunmaktadır (Natali, 2012).

Mısır

Mısır, 1983 yılında UNCLOS'a göre MEB'ini oluşturan ilk bölge ülkesi olmuştur. 1980'lerde Kıbrıs ve Lübnan da (sırasıyla 1982 ve 1984'te) UNCLOS'u imzalamış ancak İsrail, Suriye ve Türkiye henüz sözleşmeye taraf olmamıştır. 1990'lı yılların başında, British Petroleum, ENI ve British Gas gibi birçok önemli uluslararası petrol şirketi, Mısır denizindeki yatırımlarını artırmıştır. 1997'de yapılan önemli gaz keşiflerinin ardından ülkenin doğal gaz üretimi ve yurtiçi tüketiminde artış yaşanmıştır (Prontera, 2017). Mısır 2003'te LGN gaz ihracatçısı olmuş, 2003 yılında Ürdün'e, 2008'de Suriye ve İsrail'e ve 2009'da Lübnan'a doğal gaz ihraç etmeye başlamıştır. Mısır'da yaşanan siyasi istikrarsızlık nedeniyle hidrokarbon aramalarıyla ilgili teklif verilmemiştir. 2013'ten sonra hidrokarbon aramalarıyla ilgili teklif turları başlamış, gaz arama ve üretimi için 100'den fazla imtiyaz sözleşmesi imzalanmıştır. Mısır'da gerçekleştirilen sayısız keşiften en önemlisi geri kazanılabilir rezervleri 651,4 bcm ile 736,3 bcm arasında tahmin edilen Zohr alanının keşfidir. Bu sahadaki rezervler Mısır ve Akdeniz'de şimdiye kadar yapılmış en büyük gaz keşfi olarak görülmektedir. Mısır, hem boru hattı hem de LNG gibi köklü bir gaz ihracat altyapısına sahiptir. Yıllık 10 milyar m³ kapasiteli Arap Gaz Boru Hattı (AGP) Mısır'ı Ürdün üzerinden Suriye'ye bağlamaktadır (Stanič ve Karbuz, 2020: 3).

Mısır, GKRY ile yaptığı MEB anlaşmasıyla hem kendisinin hem de Türkiye'nin deniz yetki alanlarında kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. GKRY, Mısır ile yaptığı anlaşmada ilgili kıyı olarak kabul edilen Arnauti Burnu'ndan Zafer Burnu'na kadar olan kıyı 197,659 mil uzunluğunda iken, karşısındaki Mısır'ın ilgili kıyısı 400,128 mil uzunluğa sahiptir. GKRY'ye göre iki kat daha uzun kıyıya sahip olmasına rağmen eşit uzaklık yöntemiyle yapılan MEB anlaşmasıyla Mısır, Doğu Akdeniz'de 21.500 km² deniz yetki alanından kayıp vermiştir (Yaycı, 2012: 37; Arıdemir ve Allı, 2019: 196). Mısır, GKRY ile yaptığı anlaşmayı iptal ederek Türkiye ile bir anlaşma yaptığı takdirde 12.000 km² daha deniz yetki alanı kazanacaktır (Arıdemir ve Allı, 2019: 197).

Bölge gazının bölge dışı ihracat yerlerindeki rekabet gücü değerlendirildiğinde, Idku veya Damietta tesislerinden Avrupa'ya olan LNG'nin çıkış fiyatının, özellikle, Rus gazından ve Avrupa'daki hub fiyatlarından daha yüksek olması muhtemeldir. Dünyadaki LNG pazarlarındaki daralma göz önünde bulundurularak, arz güvenliği uğruna Mısır ve İsrail gazının Avrupa'ya ihracatında gaz ithalatçıların Doğu Akdeniz gazı için bir prim ödemeye istekli olması pek olası görülmemektedir. Ayrıca bölgedeki üreticiler fazla gazları için bir pazar bulamadıklarından, gazın aşırı arz riski söz konusu olacaktır. Mısır'da yerel gaz üretiminde yaşanan artış ve yerel gaz talebinin azalması sonucu LNG fiyatları oldukça düşmüştür. Mısır, LNG'yi indirimli fiyatlarla ihraç etmekten kaçınmak için 2019'da üretimini sınırlandırmak zorunda kalmıştır. Mısır'daki Idku LNG tesisinden LNG ihracatı, son derece düşük LNG fiyatları nedeniyle Mart 2020'nin ortalarından Temmuz sonuna kadar durdurulmuştur. Mısır'da LNG ihracat kapasitesi ülke için bazı olumsuzluklara yol açabilir (Stanič ve Karbuz, 2020: 16).

Libya

18 Şubat 1959 tarihli Karasuları Kanunu'na göre Libya'nın kara sularının genişliği 12 deniz milidir. Libya, 1 Nisan 2005'te kara sularının dış sınırından itibaren 62 deniz mili genişliğindeki balıkçılık koruma alanını ilan ederek BM'ye iletmıştır. 27 Mayıs 2009'da Tripoli'de Libya Genel Halk Komitesi uluslararası sözleşmelere uygun olarak MEB ilan etmiş ve BM'ye bunu bildirmiştir. MEB ilan ederken Libya, karşılıklı kıyıları olan devletler ile MEB sınırlandırmasını müzakere edebileceğini de belirtmiş, deniz yetki alanlarına dair ilanlarda düz esas hatları kullanmıştır (Yaycı, 2011: 22). Libya, Yunanistan'la yapacağı MEB antlaşmasıyla büyük kayba uğramaktansa, Türkiye ile kendisi için avantajlı olacak deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması yapmayı tercih etmiştir.

Türkiye ile Libya Ulusal Mütabakat Hükümeti (UMH) 27 Kasım 2019'da İstanbul'da iki anlaşma muhtırası imzalamıştır. Bu muhtıralardan biri Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması, diğeri ise güvenlik ve askeri işbirliği muhtırasıdır. İki ülke arasında yapılan anlaşmayla Türkiye, BM'ye bildirilen yetki alanında yeni sondaj alanları belirlemiştir. Coğrafyanın ve tarihin yeniden şekillendiği bir dönemde Türkiye, milli menfaatleri doğrultusunda adımlar atarak bölgesel barışa katkı vermektedir. Diplomasideki etkinlik bölgesel güçle desteklenmektedir. Libya ile imzalanan muhtıra ile Türkiye ilk defa Akdeniz'de bir kıyıdaş ülke ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış ve böylece Akdeniz'de hukuki ve meşru bir zemin elde etmiştir. Aynı zamanda siyasi bir üstünlük de kazanmıştır. Deniz yetki alanlarımızın batı sınırı uluslararası hukuka uygun bir biçimde belirlenmiş ve meşru haklarımızın hukuki alt yapısı oluşturulmuştur. Bu antlaşmayla Yunanistan ile Mısır, Yunanistan ile GKRY arasında sınırlandırma anlaşmalarının yapılma olasılığı ortadan kalkmıştır (Şekil 12). GKRY ve Yunanistan'ın AB tarafından destek bulan sözde Seville Haritası geçerliliğini yitirmiştir. Libya, Yunanistan ile yapılacak anlaşmaya göre 16 bin 700 km² daha fazla bir deniz alanı elde etmiştir. Yine bu anlaşmada bulunan ilkelerin Yunanistan (ve hatta İtalya) ile yapacağı anlaşmalarda uygulanmasını talep edebilecek ve böylece asgari 39 bin km² daha deniz alanı elde edecektir (Yaycı, 2020: 36-37).

Şekil 12: Türkiye- Libya Mutabakatına Göre Belirlenen Deniz Yetki Alanları (NTV, 2019)

Türkiye-Libya arasında yapılan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması anlaşmasında “ortay hat” olarak belirtilen sınırın belirlenmesinde temel alınan karşılıklı kıyı hatlarının koordinatları da verilmiştir. Anlaşmanın taraflarından birinin MEB’inden başlayıp diğer tarafın MEB’ine uzanan doğal kaynakların olması halinde bu tür kaynakların işletilmesi amacıyla iki ülke işbirliği yapabilecektir. Ayrıca anlaşmaya taraf olan her iki ülkeden birisinin MEB sınırlandırılması hususunda üçüncü devletle görüşmelere başlaması durumunda nihai bir anlaşma yapmadan önce karşılıklı bilgilendirme ve müzakereler yapacaklardır (madde IV, par.3) (Acer, 2019: 12).

SONUÇ

Doğu Akdeniz’de petrol ve doğal gaz arama ve sondaj faaliyetlerinin sonuç vermesi ile özellikle zengin rezervlerin keşfinin yapıldığı 2010 yılında bölgede büyük anlaşmazlık ve çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. GKRY ise 2004’te “Kıbrıs Cumhuriyeti” adıyla faaliyetlerini tüm ada halkı adına yaptığını, egemen bir devlet olarak tanındığını ve devlet olmasından kaynaklanan haklarını kullandığını ifade etmektedir. GKRY’nin kendisini Kıbrıs Adası’nın tamamının üzerinde tek söz sahibi olarak görmesi, KKTC’nin hukuki varlığını görmezden gelmesi, Türkiye ve KKTC’nin Kıta Sahaneliği ve MEB alanını dikkate almadan Güney Kıbrıs açıklarında hidrokarbon kaynakların sondaj çalışmalarına başlaması, Doğu Akdeniz’de krize neden olmuştur. GKRY ve İsrail yaptıkları MEB antlaşmalarıyla Doğu Akdeniz’de diğer ülkelerin haklarını ihlal ederek sondaj çalışmalarına başlamış, ABD’li Noble Energy şirketiyle antlaşmalar imzalayarak Doğu Akdeniz’de

hidrokarbon keşifleri yapmıştır. Bu durum İsrail-Lübnan ve Türkiye-GKRY gibi ülkeler arasında kaynakların mülkiyeti konusunda ciddi çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki hukuk dışı ve dayanaksız girişimleriyle Türkiye ve KKTC'nin haklarını ihlal edişi, Türkiye ve Suriye rejimi arasındaki gerginlik Türkiye'yi bölgede zor şartlarla mücadele etmeye zorlamıştır. Türkiye, Kıbrıs Adası'nın çoğunda gaz arama hakkı olduğu için, amacı uğruna her türlü zorluğu/tehlikeyi göze almıştır. Türkiye, adanın statüsüne bir çözüm bulunana kadar Kıbrıs'ın 12 mil MEB hakkı olduğunu savunmakta ve KKTC'nin, Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kendi suları olarak iddia ettiği alanlarda araştırma yapma hakkı olduğunu yüksek sesle dile getirmektedir. Ayrıca bu sulara arama ve sondaj gemileri yerleştiren Türkiye, uluslararası şirketlerin operasyonlarını bertaraf etmek için gemilerini adı geçen sahada konuşlandırmış, tartışmalı sularda şirketlerin gaz arama faaliyetlerini dondurmuştur. Türkiye Doğu Akdeniz'de uluslararası hukuk kurallarından doğan haklarını korumak adına tüm argümanları hayata geçirmek konusunda kararlı adımlar atmıştır. Bu adımların en stratejik olanı Libya ile imzaladığı MEB anlaşmasıdır.

Enerjide yaşanan fiyat dalgalanmaları, bölge gazının diğer tedarik alanlarındaki gaz ile rekabet edebilirliği, bölge ülkeleri arasında yaşanan siyasi gerginlikler ve mücadele, Libya ve Suriye'de yaşanan iç savaşlar bölge ile ilgili tartışmaların uzun süre devam edeceğinin göstergesidir. Ayrıca Coronavirüs pandemisinin tüm dünyada yarattığı ekonomik daralma, petrol fiyatlarında meydana gelen keskin düşüş, 2019'da Batı ve onun Asya müttefiklerinin enerji değişim stratejisinin uzun vadeli gelişiminde hidrojen enerjisini alternatif olarak kullanacaklarını taahhüt etmeleri, Avrupa için Doğu Akdeniz gazındaki talebin aciliyetini de tartışma konusu haline getirmiştir.

Doğu Akdeniz gazının Avrupa'ya, inşa edilmesi düşünülen EastMed boru hattı ile taşınması Akdeniz'in tabanının tektonik durumu, boru hattının maliyeti, bölge doğal gazının diğer bölgelerdekiyle hem fiyat hem de arz açısından rekabet edilebilirliğinden duyulan kuşku ve kıyı ülkeleri arasındaki MEB alanları ile ilgili anlaşmazlık gibi nedenlerle gerçekleşmesi pek olası görülmemektedir.

EXTENDED ABSTRACT

EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY BASIN: INTERNATIONAL CONFLICT AND COMPETITION ON THE REGION

INTRODUCTION

The increasing need for global natural gas, oil and natural gas searches in the Eastern Mediterranean, the discovery of the rich natural gas deposits make the basin an important natural gas field worldwide. New natural gas findings are obtained around Egypt, Israel and Cyprus Island and the energy map of the region is being reshaped. The aim of this study is to evaluate the dispute/conflict caused by hydrocarbon exploration activities carried out in the Eastern Mediterranean on regional and global scale and its impact on regional geopolitics. This research is important in terms of revealing the value of the Eastern Mediterranean for global and regional countries in the struggle on energy resources today. Legal, political, commercial, security and many technical difficulties/problems must be overcome in order to take advantage of the Eastern Mediterranean hydrocarbon resources and export them.

METHOD

In the study, geographical limitation was taken into consideration and the Eastern Mediterranean basin was determined as a research area. The hydrocarbon energy sources in the region and the regional policies of the countries arising from these energy sources are included in the study. In addition to a comprehensive literature review, current data and scientific publications and reports of international energy agencies have been used. In the research, the geographical position of the Eastern Mediterranean and its value arising from this position are given in the conceptual framework. The strategic and geopolitical importance of the region was emphasized from the perspective of political geography and energy geography. Issues such as the geographical features of the Eastern Mediterranean, the decisions taken based on the international legal rules regarding the Exclusive Economic Zone (EEZ), the geopolitical and geostrategic importance of the Eastern Mediterranean, the energy resources in the press, the approaches of countries within and outside the region in the struggle to share hydrocarbon resources in the Eastern Mediterranean, competition and disagreements between these countries were emphasized in the research.

FINDINGS

The Mediterranean, which includes Cyprus, Sicily, the Maltese Islands, the Suez Canal connecting the Eastern Mediterranean and the Indian Ocean, is the interest of both the states of the region and other states as it controls the Middle East and its surrounding regions, which includes more than 50% of the world's oil resources. below. On the other hand, the Eastern Mediterranean is on the commercial route that connects the east and the west of the Earth with its geographical location (Yaycı, 2012: 4). This geography has been both a natural spreading area of the states established in the Nile Valley, Anatolia and Mesopotamia since ancient times and a struggle region where the effects and powers of the states are faced. In addition, it is a movement place that forms a whole transportation system with interconnected sea and highways (Haliloğlu, 2017: 22).

In the Levantine Sea, seashore surveys began on the Israeli coast in the late 1960s and early 1970s, but no discovery has been made that justifies the commercial development of areas (Prontera, 2017). The gas fields of Abu Madi in 1967 in the Nile Delta in Egypt and Abu Qir in the Mediterranean Basin of Egypt in 1969 were discovered. Since these dates, discoveries in Egypt have increased (Stanič and Karbuz, 2020: 4). In the early 1990s, many important international oil companies such as British Petroleum, ENI and British Gas increased their investments in the Egyptian sea, and the hydrocarbon resources of the Eastern Mediterranean gained importance. Due to the advances in seismic exploration

and drilling technology, significant amounts of oil and natural gas were found in the region. Recent discoveries have made it clear that this region has become one of the world's most important natural gas resources for the next half century (Stocker, 2012: 579). Very few gas discoveries have been made in other parts of the Eastern Mediterranean until 2009. The discoveries made in Israel at Tamar in 2009, Leviathan in 2010 and Zohr in Egypt were among the world's largest deep water gas discoveries in the 2000s. As a result of these discoveries, the region has become an international area of interest (Stanic and Karbuz, 2020: 4).

STRUGGLE OF SHARING HYDROCARBON RESOURCES IN EASTERN MEDITERRANEAN

Approaches of Non-Regional Countries

The hydrocarbon resources discovered in the Eastern Mediterranean have started to produce geopolitical results on a global/regional scale. The US Energy Resources Bureau (ENR) was established after Noble Energy announced the discovery of natural gas in the region in November 2011. Through this office, studies on developments in Southern Europe, the Mediterranean and North Africa started (Leventis, 2012: 10). The USA transformed its oil resources and dollar priority into industrial power in the 20th century and developed policies in this direction by adopting world domination. Although it is a self-sufficient country in terms of natural gas resources, the USA is interested in the development of Eastern Mediterranean natural gas resources, especially Israeli resources (Ratner, 2016: 14). The USA has made efforts to maximize the gains in the development of natural gas in the Eastern Mediterranean and to minimize risks. It also wants to protect the interests and energy security of American companies (Noble Energy and others) operating in Israel and the USA (Natali, 2012).

For the Russian Federation, it is vital to build a strong presence and control over resources in the Eastern Mediterranean, to direct resources from Europe to markets in Asia or at least to maintain their dominance and integrate them into their systems (Boustros, 2018: 9). The Syrian administration has made natural gas and oil exploration and extraction agreements with Russia in the EEZ located in the Eastern Mediterranean and transferred all its rights to Russia. With the start of the exploration of the Russian Gazprom company in the region where the concession was obtained, Russia had a say in natural gas and oil as well as its military presence in the region (Atun and Atun, 2018: 8-10). Russia's involvement in the civil war by militarily supporting the Syrian regime includes the interests of Russian companies in the discovery and production of potential oil and gas reserves in the EEZ of Syria (Salameh and Chedid, 2020: 3).

For the EU, the gas in the Eastern Mediterranean is of strategic importance, as it will contribute to meeting increasing demand, diversifying energy sources and reducing dependence on Russian gas. Natural gas discoveries in the eastern Mediterranean have the potential to become "the fifth energy route to Europe" by 2030 after traditional supply routes from Russia, Norway, Algeria and the Caspian Sea (Boustros, 2018: 9). Since 2006, Europe has viewed Eastern Mediterranean gas as a resource with high potential to achieve economic growth, reduce climate change, and reduce dependence on Russian gas resources (Bowlus, 2020). The EU, which provides most of its energy needs from Russia, has ambitions on the Eastern Mediterranean and Syrian energy deposits in order to reduce its dependence on Russia and even to disable Russia in that. The aim of the EU is to transmit the natural gas to be obtained from the Eastern Mediterranean to Europe through an agreement between Israel, Greek Cypriot (GC) and Greece.

Approaches of Countries Had Coastlines on the Mediterranean Sea

Greece seizes Turkey's maritime jurisdiction on the southwestern coast and tries to compress Turkey into this area. On the basis of this problem, the islands should belong to Turkey being in Greece has caused controversy. The jurisdictional disputes in the Eastern Mediterranean were largely due to EEZ agreements signed by the GC with the regional countries and GC's violation of Turkey's continental shelf and breaking the EEZ rights (Peker et al., 2019: 91-92). GC considers itself the sole owner of the island and ignore the rights of the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) and Turkey are in the eastern Mediterranean. Relying on the support of the US and EU countries will put pressure on Turkey, GC intends to fully control and dominate the island of Cyprus (Atun and Atun, 2018: 8).

The primary goals of Israel are to get rid of energy dependency thanks to the resources in its region, to sell the energy it will have thanks to the energy transmission lines to be built to EU countries and to secure its resources by dominating the Eastern Mediterranean with its military force (Ekin, 2012: 88). With the discovery of the gas reserves on the Gaza coasts of Palestine, Israel dominated 85% of the Gaza coasts (Güneş, 2016: 16). Nearly a year after Israel's "Operation Cast Lead" attack in Gaza in 2008-2009, a huge energy source was discovered in the area called Leviathan on the Israeli coast in the Eastern Mediterranean. According to Economist Michel Chossudovsky from the University of Canada

Ottawa; "The occupation of the Gaza Strip by Israeli forces in December 2008 is directly related to the dominate and control of strategic natural gas reserves in the coastal region" (Chossudovsky, 2014).

Turkey's eastern Mediterranean sea border of jurisdiction comprises three separate regions. In the first region, Turkey and the TRNC and Syria; in the second region, Turkey and the TRNC; in the third of Turkey, Greece, Egypt, and GC and TRNC coast are located respectively (Başeren, 2010: 133; Özgen, 2013: 107). No restriction treaty was made for the first region. Regarding the second region, the continental shelf delimitation treaty between Turkey and the TRNC was made on 21 September 2011. However, the problematic area is the third region. There is no treaty adopted by all riparian countries in the Eastern Mediterranean regarding the restriction of maritime jurisdiction areas (Başeren, 2010: 52; Özgen, 2013: 108). GC does not have the right and authority to represent the entire island of Cyprus, to speak, to attempt and sign a treaty for the whole island (Ediger et al., 2012: 87). For this reason, Turkey is opposed to treaties signed between GC and Egypt in 2003, GC and Lebanon in 2007, GC and Israel in 2010. Turkey, on the basis of GC EEZ treaties, bringing its guarantor status on the agenda states that protect the interests of the TRNC (Collinsworth, 2012: 26). TRNC states that they have equal rights with GC in both the island of Cyprus and the oil and natural gas resources in the marine areas. In addition, it requests a 50% share from GC and oil companies operating in the region (Tamçelik and Kurt, 2014: 891).

Lebanon sees the border dispute with Israel as a major obstacle to the research and development of gas resources. Israel's continued development of gas reserves in the controversial area may be the reason for the additional tension between Israel and Lebanon. To help solve this problem between Israel and Lebanon, the United States is working to provide a more welcoming business environment for all interested sides and to prevent the conflict from aggravating long-standing hostilities (Ratner, 2016: 9-10).

On 19 November 2003, Syria approved a law on "Determining the National Sovereignty of Syria's Territorial Waters". With this law, it regulated its territorial waters, inland waters, adjacent territory, continental shelf and EEZ regimes. Northern part of Syria's oil exploration areas declared, covers a part of Turkey's maritime jurisdiction (Yayci, 2012: 25-26).

The EEZ agreement between the GC and Egypt, cause losses to be experienced in the marine jurisdiction not only for Turkey but also for Egypt also. Despite having two times longer coastline than GC, Egypt lost 21,500 km² of maritime authority in the Eastern Mediterranean with the EEZ agreement made with equal distance method (Yayci, 2012: 37; Arıdemir and Ali, 2019: 196). Egypt, by canceling the agreement with GC in case of a memorandum of understanding with Turkey will have gained more maritime jurisdiction area of 12,000 km² (Arıdemir and Ali, 2019: 197).

Between Turkey and the Libyan National Reconciliation Government (UMH), in Istanbul on 27 November 2019, two memorandum of understanding were signed: Limitation of Maritime Jurisdictions and security and military cooperation memorandum. Signed a memorandum with Libya, Turkey signed EEZ limitation agreement for the first time with a Mediterranean coastal country. Thus, it has obtained a legal and legitimate ground in the Mediterranean. The western border of Turkey's maritime jurisdictions has been determined in accordance with international law and the legal infrastructure of its legitimate rights has been established. With this agreement, the possibility of restriction agreements between Greece- Egypt and Greece- GC has been eliminated (Yayci, 2020: 36-37).

CONCLUSION

With the results of oil and natural gas exploration and drilling activities in the Eastern Mediterranean, major discords and conflicts began in the region in 2010, especially when rich reserves were discovered. GC sees itself as the only word on the whole of Cyprus Island and ignores the legal existence of TRNC. GC started drilling of hydrocarbon resources off the coast of Southern Cyprus without considering Turkey's and TRNC's Continental Shelf and EEZ area and caused a crisis in the Eastern Mediterranean. The conflict here is related to the political, economic and energy security of many regions. To some extent, cooperation is necessary to meet the legitimate interests of the regions of all parts, to ensure the rights of states as well as the economic and secure transmission of the resources extracted.

Turkey is the most important country that will contribute to energy security in the Middle East and can provide political stability in the region. Its geographical position between the EU countries with large gas consumers and major producers such as Russia, Caspian and Eastern Mediterranean countries, Turkey is a transit country and the center. TANAP and Turkish Stream ensure the energy transmission to European markets through pipelines. Turkey takes decisive steps to implement all the arguments in order to protect its rights arising from international legal rules in the Eastern Mediterranean.

The price fluctuations in energy, the competitiveness of the regional gas with the gas in other supply areas, the political tensions and struggle between the countries of the region, the civil wars in Libya and Syria are the indicators that the discussions about the region will continue for a long time. In addition, the economic contraction caused by the Coronavirus pandemic, the sharp decline in oil prices, the commitment of the West and its Asian allies to use hydrogen energy as an alternative in the long-term development of the energy exchange strategy in 2019 have made the urgency of demand in the Eastern Mediterranean gas for Europe a subject of discussion.

Kaynakça / References

- Acer, Y. (2008). Deniz alanlarının sınırlandırılmasında adaların rolü ve devletlerarası uygulama. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 16, 1-18.
- Acer, Y. (2019). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları ve Türkiye-Libya mutabakatı. *Seta Analiz*, 301, 1-18.
- Ak, G. (2013). Kıbrıs adası çevresindeki deniz dibi hidrokarbon zenginliklerinin adadaki sorunun çözümüne muhtemel etkileri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (Kıbrıs Özel Sayısı-I), 333-338.
- Aksoy, M. (2016). Doğu Akdeniz enerji rekabeti. *INSAMER*, İstanbul: Pelikan Basım.
- Arıdemir, H. & Allı, Ç. (2019). Doğu Akdeniz bölgesindeki münhasır ekonomik bölge tartışmalarının analizi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 188-202.
- Atun, Y. & Atun, A. (2018). Doğu Akdeniz’de yeni siyasi dengeler. *TURAN-SAM*, 10(39), 7-14.
- Balkaş, Ö. (2019). Doğu Akdeniz’de doğal gaz keşifleri, pazarlama senaryoları, enerji güvenliği ve jeopolitika. *TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası*. 20.03.2019 tarihinde https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/9a30643920bb533_ek.pdf?tipi=23&turu=X&sube=0. adresinden edinilmiştir.
- Başeren, S. H. (2010). Doğu Akdeniz deniz yetki alanları uyumsuzluğu. *Stratejik Araştırmalar*, 8(14), 129-184.
- Boncourt, M. (2013). Offshore gas in East Mediterranean: from myth to reality, center for energy and contemporary turkey program, tous droits réservés. Retrieved May 10, 2019, from www.ifri.org – www.connaissancedesenergies.org.
- Boustros, E. (2018). *Natural Gas in East-Mediterranean Basin – Changing the Energy Landscape*. Doha: Energy Paper.
- Bowlus, J. V. (2020). *Eastern Mediterranean gas: testing the field*, European Council on Foreign Relations (ECFR) report, *Energy Reporters Join the Community*. Retrieved July 02, 2020, from <https://www.energy-reporters.com/opinion/eastern-mediterranean-gas-testing-the-field/#>.
- Ceyhun, G. Ç. (2014). Türkiye, Kıbrıs ve İsrail üçgeninde Doğu Akdeniz’in güvenlik sorunları, H. Çomak, M. Ö. Ultan, (Ed.), *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s. 28- 43). İzmit/Kocaeli: BİLGESAM.
- Ceylan, F. A. (2018). *Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin bölgeyi jeopolitik ve jeostratejik açıdan değiştirme potansiyeli*, (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir). 20.10.2019 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, adresinden edinilmiştir.
- Chossudovsky, M. (2014). The protest movement in Egypt: ‘dictators’ do not dictate, they obey orders, Retrieved May 2, 2019, from www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=22993.
- Collinsworth, D. A. (2012). Doğu Akdeniz gazı ve Türkiye’nin durumu, “Kıbrıs açık denizindeki hidrokarbonlar bölgesel siyaset ve servet dağılımı adlı kitapta bölüm”, (s. 23-28), PCC Raporu 1/2012. Friedrich Ebert Stiftung.
- Delek. (2014). Israel to supply offshore gas to Jordan in new deal. Retrieved March 10, 2019, from <https://news.yahoo.com/israel-supply-offshore-gas-jordan-deal-154200291.html>.
- Dunnahoe, T. (2017). Lebanon completes first offshore bid round, predicts initial discovery in 2019 - *Oil and Gas Journal*, Retrieved September 11, 2019, from <https://www.ogj.com/articles/print/volume-115/issue-10/special-report-frontiers-of-exploration/lebanon-completes-first-offshore-bid-roundpredicts-initial-discovery-in-2019.html>.
- Ece, N. J. (2017). Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge: sınırlandırma anlaşmaları, paydaşlar ve stratejiler. *Journal of ETA Maritime Science*, 5(1), 81-94.
- Ediger, V. Ş., Devlen, B. & Bingöl McDonald, D. (2012). Levant’ta büyük oyun: Doğu Akdeniz’in enerji jeopolitiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(33), 73-92.
- EIA, (2018). Cyprus. Retrieved July 02, 2019, from <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.php?iso=CYP>.
- Ekin, C. (2012). Küresel hegemonya mücadelesi açısından deniz yetki alanları: Örnek olay Doğu Akdeniz. H. Çomak, I. A. Görentaş, D. Özveri (Ed.), *Uluslararası Orta Doğu Kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s. 72-97). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınlar.
- Goldman, R., Biton, E., Brokovich, E., Kark, S. & Levin, N. (2015). Oil spill contamination probability in the southeastern Levantine basin, *Marine Pollution Bulletin* 91, 347–356. Retrieved March 15, 2019, from <http://dx.doi.org/10.1016/j.marpolbul.2014.10.050>.
- Güneş, M. (2016). Avrupa Birliği’nin çevre ve enerji politikalarında Doğu Akdeniz gazının tehdit ve imkânları. *Uluslararası Akdeniz’de Çevresel Güvenlik Konferansı*. Kıbrıs, Türkiye.
- Haliloğlu, G. (2017). *Doğu Akdeniz’in stratejik önemi ve enerji güvenliği*, (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>, adresinden edinilmiştir.
- International Hydrographic Organization, (1953). *Limits of Oceans and Seas*. IMP. Monique: Monte Carlo.
- Kavaz, İ. (2020). Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının olası transfer güzergahları, K. İnât, M. Ataman, B. Duran, (Ed.), *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları içinde*, (s. 275-294). İstanbul: SETA.

- Kedikli, U. & Deniz, T. (2015). Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz havzası ve deniz yetki alanları uyumsuzluğu. *Alternatif Politika*, 7(3), 399-424.
- Kuran, S. (2009). *Uluslararası deniz hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Kütükcü, A. & Kaya, S. (2016). Uluslararası deniz hukuku kapsamında Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğalgaz kaynakları ile Türkiye'nin hukuki durumu. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(2/1), 81- 96.
- Leventis, Y. (2012). Sıcak sularda kontrolü tasarlamak: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hidrokarbon egemenliği hedefleyen tavrı. A. Gürel, H. Faustmann, G. M. Reichberg (Ed.), *Kıbrıs açık denizindeki hidrokarbonlar bölgesel siyaset ve servet dağılımı içinde*, (s. 7-16). Norway: Friedrich Ebert Stiftung ve Peace Research Institute Oslo (PRIO), PCC Raporu.
- LPA, (2019). Second licensing round. Lebanese petroleum administration. Retrieved from <https://lpa.gov.lb/secondlicensinground.php>.
- Mahan, A. T. (2003). *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*. İstanbul: Q Matris Yayınları.
- Mevlütöğlu, M. A. (2014). Doğu Akdeniz'in yeni enerji jeopolitiğinde bölge ülkeleri deniz güçlerinin yeri ve etkisi. H. Çomak, M. Ö. Ultan, (Ed.), *Uluslararası enerji ve güvenlik kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s. 11-27), İzmit/Kocaeli: BİLGESAM.
- Natali, D. (2012). *The East Mediterranean basin: a new energy corridor?*. Washington: Institute for National Strategic Studies Center for Strategic Research, Event Report.
- Oral, M. & Özdemir, Ü. (2017). Küresel enerji jeopolitiğinde Türkiye: fırsatlar ve riskler. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 948-959.
- Örnek, S. & Mızrak, B. (2016). Bir güvenlik sorunu olarak Kıbrıs'ın enerji kaynakları ve uluslararası aktörlerin politikaları. *Bilge Strateji*, 8(15), 13-32.
- Özer, S. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği ve savaşları. *Ortadoğu Analiz*, 5(60), 68-79.
- Özgen, C. (2013). Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine yönelik bir girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı. *Akademik Orta Doğu*, 8(1), 101-114.
- Pakhomov, N. (2018). What does Russia really want in Syria?. The National Interest. Washington: Center for the National interest. Retrieved August 29, 2018, from <https://nationalinterest.org/feature/what-does-russia-really-want-syria-14375>.
- Peker, H.S. & Oktay, K.Ö. & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları ve enerji kaynakları çerçevesinde Türkiye'nin enerji güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85-106.
- Prontera, A. (2017). *The offshore frontiers of energy security in the Mediterranean, Excerpt from the Book 'The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond. States, Markets, Institutions'*. London: Routledge.
- Ratner, M. (2016). Natural gas discoveries in the Eastern Mediterranean. *Congressional Research Service*, CRS Report.
- Salameh, R. & Chedid, R. (2020). Economic and geopolitical implications of natural gas export from the East Mediterranean: The case of Lebanon, *Energy Policy*, 140, 1-11. Retrieved July 02, 2020. from <http://www.elsevier.com/locate/enpol>.
- Sandıklı, A. (2014). Doğu Akdeniz'de enerji denklemi ve olası yan etkiler. H. Çomak, M. Ö. Ultan, (Ed.), *Uluslararası enerji ve güvenlik kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s. 1-10). İzmit/Kocaeli: BİLGESAM.
- Stanic, A. & Karbuz, S. (2020). The commercial challenges facing Eastern Mediterranean gas, OGEL 3 *Oil, Gas & Energy Law*, pp. 1-18. www.ogel.org. Retrieved July 02, 2020, from www.ogel.org/article.asp?key=3886.
- Stocker, J. (2012). No EEZ Solution: The politics of oil and gas in the Eastern Mediterranean. *Middle East Journal*, 66(4). 579-597.
- Sünnetçioğlu, M. A. (2011). Doğu Akdeniz'in hidrokarbon potansiyeli ve son gelişmeler. *Stratejik Araştırmalar*, 9(16), 151-175.
- Şeker, B. Ş. (2014). Akdeniz'e yayılan askeri güç ve enerji paradoksu. H. Çomak, M. Ö. Ultan, (Ed.), *Uluslararası enerji ve güvenlik kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s. 44-60). İzmit/Kocaeli: BİLGESAM.
- Tagliapietra, S. & Mattei, F. E. E. (2013). Towards a new eastern Mediterranean energy corridor? natural gas developments between market opportunities and geopolitical risks. *The rise of Turkey and the New Mediterranean Research Programme, FEEM Nota di Lavoro*, 12,1-32.
- Tamçelik, S. & Kurt, E. (2014). Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge algısı ve yakın tehdit alanı: Kıbrıs. H. Çomak, (Ed.). *Uluslararası güvenlik kongresi bildiriler kitabı içinde*, (s.882-913), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Tekmor Cyprus, Tekmor LLC, (2018). Production from Zohr gas field to reach 1.8B cfd in September - EGYPT TODAY. Retrieved July 04, 2020, from <http://tekmormonitor.blogspot.com/2018/04/production-from-zohr-gas-field-to-reach.html>.
- Tsakiris, T., Ulgen, S. & Han, A. K. (2018). Gas developments in the Eastern Mediterranean: trigger or obstacle for EU Turkey cooperation?, *FEUTURE Online*, 22, 1-35.
- USGS (United States Geology Survey). (2010a). *Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Nile Delta basin province, Eastern Mediterranean. U.S. Department of the Interior, U.S. Geological Survey, Fact Sheet 2010-3027*.
- USGS (United States Geology Survey). (2010b). *Assessment of undiscovered oil and gas resources of the Levant basin province, Eastern Mediterranean*.
- Yaycı C. (2011). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında Libya'nın rolü ve etkisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 14, 17-41.
- Yaycı, C. (2012). Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının paylaşılması sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya arasında imzalanan münhasır ekonomik bölge anlaşmasının sonuç ve etkileri. *Kriter*, 42, 34-37.
- Yıldız, D. (2006). Akdeniz Havzası'nın hidrojeopolitiği ve Türkiye. TMMOB (Ed.), *TMMOB su politikaları kongresi bildiriler kitabı içinde* (s. 616-628), Ankara: TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası yayınevi.